

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

Porodnictví obrazem porodnických příruček v Anglii 17. století

Andrea Němcová

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Hana Jadrná Matějková, Ph.D.

Olomouc 2022

Abstrakt

Cílem bakalářské práce „Porodnictví obrazem porodnických příruček v Anglii 17. století“ je přiblížit a porovnat náhled autorů porodnických příruček na těhotenství, porod a rodičky samotné. V první kapitole se čtenář seznámí s prameny použitými pro tuto práci. Dále je v práci nastíněna realita porodních bab. Ta slouží k vykreslení doby a podmínek, kterým se porodní báby musely podřizovat. V práci je také přiblížena humorální teorie, na které jsou medicína a porodnictví Anglie 17. století založeny. Následující kapitola pojednává o anatomii mužského a ženského těla. Anatomie byla považována za důležitou pro otázky plodnosti. Poté se práce soustředí na početí a cestu k vysněnému pohlaví dítěte. Práce se také soustředí na průběh těhotenství a výzvy s ním spojenými. Poslední kapitola se zabývá porodem samotným a různými přístupy autorů k této problematice. V závěru jsou shrnuty výsledky práce. Následuje seznam literatury a obrázkové přílohy ilustrující dobový obraz lidského těla.

Abstract

The aim of the bachelor's thesis "Obstetrics through the image of obstetric manuals in England in the 17th century" is to bring closer and compare the view of the authors of obstetric manuals on pregnancy, childbirth and mothers themselves. In the first chapter, the reader gets acquainted with the sources used for this work. The work also outlines the reality of midwives. This serves to depict the time and conditions to which midwives had to submit. The work also describes the humoral theory on which the medicine and obstetrics of England in the 17th century are based. The following chapter discusses the anatomy of the male and female body. Anatomy was considered important to fertility issues. After that, the work focuses on conception and the journey to the desired gender of the child. The work also focuses on the course of pregnancy and the challenges associated with it. The last chapter deals with childbirth itself and different approaches of the authors to this issue. The results of the work are summarized in the conclusion. The following is a list of literature and pictorial appendices illustrating the contemporary image of the human body.

Čestné prohlášení

Prohlašuji tímto, že jsem předloženou bakalářskou práci vypracovala samostatně na základě pramenů a literatury, jež jsou uvedeny v závěrečném seznamu.

V Olomouci dne: 16. 8. 2022

Podpis:

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala mé vedoucí práce Mgr. Haně Jadrné Matějkové, Ph.D., za rady a trpělivost, kterou se mnou měla, i když to nemohlo být snadné. Také bych ráda poděkovala Ing. Haně Lampové, za to, že je takový borec a mé rodině, která mi dala příležitost.

Obsah

Úvod	1
1. Prameny	3
2. Porodnické příručky a jejich význam	6
3. Realita porodních bab	8
3.1. Církevní dohled	9
3.2. Ideální porodní bába	12
4. Humorální teorie	14
5. Lidské tělo v porodnických příručkách	16
5.1. Mužské tělo	16
5.1.1. Varlata	17
5.1.2. Penis	18
5.2. Ženské tělo	19
5.2.1. Cunnus	20
5.2.2. „Varlata“	21
5.2.3. Děloha	21
6. Rady k početí	23
6.1. Početí	25
6.2. Falešné početí	26
6.3. „Těhotenský test“	28
6.4. Dívka nebo chlapec?	29
7. Rady v těhotenství	30
8. Porod	34
8.1. Začátek porodu	34
8.2. Těžký porod	36
8.3. Porody mrtvých dětí	37
8.4. „Alternativní“ porod	38
Závěr	40
Seznam pramenů a literatury:	43
Prameny:	43
Literatura:	43
Online zdroje:	45
Seznam příloh:	46
Příloha 1	47
Příloha 2	48

Příloha 3	49
-----------------	----

Úvod

Porodnictví je jeden z mnoha podoborů medicíny, který se zaměřuje nejen na těhotenství, ale také na přípravu, vedení porodu a rovněž i poporodní péči. Tato profese se vyvíjela po staletí, ale její náplň zůstala stejná.

Těhotenství a porod je pro každou ženu velice významným mezníkem. V děloze se jí vyvíjí plod, jež je kombinací jí samotné a jejího partnera. Mnoho těhotenství je ukončeno porodem, který by měl být následován nádherným okamžikem. Měla by si z něj odnést jen ty nejhezčí vzpomínky. Dnešní doba je velice vyspělá, ženy mají větší přístup k informacím. Jejich těhotenství je sledováno od samotných počátků až na jeho samotný konec. Na potřebné otázky jim vždy odpoví buď porodní asistentka, lékař či lékařka. Při samotném porodu, jim může poskytovat podporu nejbližší osoba a zdravotnický tým, kteří jsou u porodu přítomni a provází je celým procesem.

O vývoj porodnictví napříč stoletími se zajímám již delší dobu, a právě proto jsem si zvolila jako téma své bakalářské práce *„Porodnictví obrazem porodnických příruček v Anglii 17. století.“*

Ženy 17. století neměly k dispozici dnešní vybavení ani informace jak o těhotenství, tak o procesech svých vlastních těl. Řídily se informacemi, které byly v jejich době považovány za nejlepší. Informacemi poskytnutými jinými matkami a porodními bábami. Některé z nich při těhotenství a porodu vedly také lékařské příručky, které se zakládaly na moudrosti starověkých lékařů.

V této bakalářské práci mám v plánu soustředit se právě na tuto dobu. Nejdříve popíšu hlavní prameny, ze kterých budu čerpat. Bude se jednat o anglické porodnické příručky z druhé poloviny 17. století.

Další kapitola se bude zabývat významem příruček, které byly velice důležité nejen při studiu, ale také při praktikování medicíny již od starověku. Bude mě zajímat, kdo tyto příručky psal a pro koho byly určeny.

V následujícím oddíle se budu snažit nahlédnout do světa porodních bab 17. století. Kdo tyto ženy byly? A jak vypadal dobový ideál ženy, která stála u zrodu nového života?

Za velice důležité považuji se také zmínit o humorální teorii neboli teorii o čtyřech šťávách, která ovlivňovala nejen vnímání lidského zdraví a nemoci, ale také vnímání lidí samotných.

Taktéž se ve své práci budu věnovat částem lidského těla důležitými pro porodnictví. Vnímání mužského a ženského těla se v 17. století od toho dnešního lišilo a značně ovlivňovalo

vnímání žen i mužů samotných. Bude mě zajímat, jak na lidské tělo nahlíží autoři porodnických příruček a proč vlastně pokládají za důležité se o něm zmiňovat v porodnických příručkách a zda měli muži a ženy rozdílný náhled na lidské tělo. Anatomické popisy mužského a ženského těla jsou totiž specifické pouze pro anglické prostředí a na pevnině se neobjevují.

Následující části budou věnovány radám příruček ohledně početí. Bude mě zajímat, jak se příručky staví k otázce početí. Co radily ženám, které měly v této oblasti problém? Jak mohla žena bez moderního vybavení zjistit, zda očekává potomka? A byl způsob, jak zajistit, aby se narodil potomek vysněného pohlaví?

Navazovat budu kapitolou o těhotenství, kde mě budou zajímat pohledy na těhotnou ženu a názory příruček na ohrožení během jejího těhotenství.

V další kapitole budu psát o porodu samotném, o tom, jak probíhal a jak se lišily příručky mužských a ženských autorů při náhledu na tuto problematiku.

Cílem mé práce bude porovnat náhledy na těhotenství a porod z perspektiv autorů zmiňovaných příruček a jejich přístup k rodičkám samotným. Domnívám se, že bych mohla najít rozdíly mezi příručkami psanými ženami a muži. Předpokládám, že právě kvůli zvolenému období, kdy probíhal boj o nadvládu nad porodnictvím mezi porodními bábami a porodníky, bych mohla v příručkách narazit na náznaky názorů autorů na tuto problematiku, jako ji ve své knize projevuje Willoughby.

Dále mě bude zajímat, zda se přístup k porodu lišil mezi muži a ženami v tom smyslu, že ženy měly přece jen větší zkušenosti s porody – ať už vlastními nebo těmi asistovanými – než muži porodníci. Bude mě zajímat, zda se tato praxe bude projevovat v textech autorů a zda nějak ovlivní jejich pohled na rodičky samotné.

1. Prameny

Celá tato bakalářská práce se bude zakládat na anglických porodnických příručkách z druhé poloviny 17. století. Toto období bylo pro porodnictví zásadní, protože probíhal boj o nadvládu nad polem porodnictví mezi lékaři a porodními bábami. Období jsem si nezvolila náhodou, nýbrž hlavně kvůli porodnické příručce Jane Sharp – *The Midwives Book or the Whole Art of Midwifry*, publikované v roce 1671.¹ Tato příručka přerušila dlouhé mlčení žen na poli medicíny mezi odbornými texty mužských autorů a nabídla jedinečný pohled do světa anglického porodnictví z pohledu ženy praktičky.²

Dalším kritériem pro volbu pramenů bylo autorství. Ještě v 17. století byly hlavním zdrojem porodnických příruček v Anglii překlady děl z pevninské Evropy.³ V této práci jsem se chtěla vyhnout plným překladovým pracím a místo toho se pokusila soustředit na práce autorů, kteří díla uznávaných lékařů a filozofů prolínali svými poznatky.

O Jane Sharp toho moc známo není. Nevíme odkud přišla nebo kdo vlastně byla. Víme jen, že se sama proklamovala za porodní bábu s praxí v oboru přes třicet let. Věřila, že žena, ačkoliv bez akademického vzdělání, se pro práci porodní báby hodila více než kterýkoliv muž vychován v univerzitní přednáškové hale. Především proto, že pro toto povolání byly ženy předurčeny Bohem.⁴

Pro srovnání jsem se rozhodla použít příručky mužských autorů vydané v přibližně stejném časovém období. První z nich je příručka Petera Chamberlaina - *Dr. Chamberlain's Midwives Practice: Or, a Guide for Women in the High Concern of Conception, Breeding, and Nursing Children*, poprvé vydané v roce 1656.⁵ Jeho autorství je sporné, protože se nikde nepodepsal plným jménem. Podle výzkumů se dá ale předpokládat, že byla kniha sepsána právě tímto členem klanu Chamberlain,⁶ především kvůli iniciálám P. C. pod předmluvou. Rodina

¹ SHARP, Jane: *The Midwives Book. Or the Whole Art of Midwifry Discovered*. (Dále *The Midwives Book*). London, 1671.

² MORPHIS, Catherine: *Swaddling England: How Jane Sharp's Midwives Book Shaped the Body of Early Modern Reproductive Tradition*. In: *Early Modern Studies Journal*, Vol. 6: Women's Writing/Women's Work in Early Modernity. Arlington 2014, s. 166-194, zde s. 166.

In: <https://earlymodernstudiesjournal.org/wp-content/uploads/2014/10/6.-Morphis.pdf> [cit. 2. 8. 2022].

³ HOBBY, Elaine (ed.): *Introduction*, In: *Women Writers in English 1350-1850*, New York – Oxford 1999, s. xvi.

⁴ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 11, 12.

⁵ CHAMBERLAIN, Peter: *Midwives Practice: Or, a Guide for Women in that high Concern of Conception, Breeding, and Nursing Children*. (Dále jen *Midwives Practice*). London 1665.

In: <https://books.google.cz/books?id=Xj4T-QhOZKEC&hl=cs&pg=PP7#v=onepage&q&f=false> [cit. 2. 8. 2022].

⁶ FRANK, Roslin M.: *The Hidden Face of Midwifery Treatise from 17th Century England: The Chamberlen Family, Dr. Peter Chamberlen and the Contributions of Huarte de San Juan to The Compleate Midwife's Practice Enlarged*. (Dále jen *The Hidden Face*). University of Iowa 2016, s. 18, 19.

In: https://www.academia.edu/34217463/The_Hidden_Face_of_a_Midwifery_Treatise_from_17th_Century_England [cit. 2. 8. 2022].

Chamberlainů se snažila od 16. století převzít dominanci nad porodnictvím od porodních bab a dostat ji do rukou mužů porodníků. Tato rodina je taktéž zodpovědná za vynález gynekologických kleští, které celé století udržovali v tajnosti před ostatními porodníky, dokud jejich tajemství neprodali do Francie.⁷

Zvolila jsem si tuto příručku kvůli kritickému pohledu dr. Chamberlaina na praktiky a spisy některých porodníků, stejně tak jako kritice některých porodnických příruček, které byly v 17. století pokládány za vzor. Chamberlain se nebál vyjádřit svůj názor ani rozpor s některými názory svých uznávaných kolegů, proto pokládám jeho příručku za přínosnou pro mou práci.

Další příručkou použitou v této práci je příručka Williama Sermona – *The Ladies Companion, or the English Midwife* z roku 1671.⁸ Sermon sám sloužil mnoho let v armádě a proslavil se vyléčením edému prince George.⁹

Sermonova příručka se od ostatních odlišuje v tom, že je to směs odborného i laického textu, které v 17. století kolovaly v Anglii mezi lidmi. Svůj odborný lékařský text prokládá řadou „babských rad“, které se mohly najít v dobových domácích rádcích. Svou knihu také doplňuje propagací svých vlastních léků a léčivých prášků. Jeho příručku jsem zařadila do své práce právě kvůli jeho laickému základu. Narozdíl od ostatních autorů se neprezentuje specificky jako porodník, a proto si myslím, že jeho pohled na porodnictví může být pro mou práci obohacující.

Poslední příručkou je *The Compleat Midwife's Practice Enlarged*, poprvé vydané v roce 1656.¹⁰ Tato příručka mi přišla zajímavá zejména kvůli autorství, které do dnešní doby nebylo nikomu dokázáno. Podle některých historiků by se kniha mohla přisuzovat některému z členů rodiny Chamberlain, ale podle jiných – například Doreen Evenden – byla kniha napsána skupinou londýnských porodních bab.¹¹ Pokud by toto tvrzení bylo pravdivé, znamenalo by to, že Jane Sharp nebyla první ženou, které se povedlo svou práci publikovat, ale také by to znamenalo, že porodní báby aktivně bojovaly o nadvládu nejen na poli lékařském, ale také na tom akademickém.

⁷ FRANK, R. M.: *The Hidden Face*, s. 15.

⁸ SERMON, William: *The Ladies Companion, or the English Midwife*. (Dále jen: *The Ladies Companion*), London 1671.

In: <https://play.google.com/books/reader?id=HKtkAAAACAAJ&pg=GBS.PP18> [cit. 2. 8. 2022].

⁹ SERMON, W.: *The Ladies Companion*, nepag.předmluva.

¹⁰ *The Compleat Midwife's Practice Enlarged*, London 1697.

¹¹ EVENDEN, Doreen: *The Midwives of Seventeenth-Century London*. (Dále jen: *The Midwives*). Cambridge 2000, s. 8, 9.

Jako doplnění budu také používat knihu Percivalla Willughbyho *Observations in Midwifery. As Also the Countrey Midwives Opusculum or Vade Mecum*.¹² Willoughbyho příručka byla sice vydána až v roce 1863, popisuje v ní ale svou porodnickou praxi během 17. století. Jeho kniha není klasickou porodnickou příručkou. Spíše se jedná o knihu případů, se kterými se během své praxe setkal, a na nich se snaží poučit porodní báby a jiné porodníky o správných způsobech porodu. Zvolila jsem ji převážně kvůli snaze o nahlédnutí do praktického světa porodu mimo ten teoretický zobrazovaný v klasických porodnických příručkách.

¹² WILLUGHBY, Percivall: *Observations in Midwifery. As Also the Countrey Midwives Opusculum or Vade Mecum*. (Dále jen *Observations in Midwifery*), Warwick 1863.

2. Porodnické příručky a jejich význam

Lékařské příručky hrály důležitou roli ve studiu a praktikování medicíny již od dob Hippokrata. Nejstarší porodnická příručka byla psaná řeckým lékařem Soránem začátkem druhého století. Na tomto dokumentu poté stavěli další lékaři v následujících staletích, jako Moschion ve století šestém nebo Hildegarda z Bingenu ve století jedenáctém, ale přibýlo jen velmi málo nových informací. Tato stagnace pokračovala až do roku 1513, kdy svou příručku *Der Swangern Frawen und Hebammen Rosengarten* vydal Eucharius Rosslin, který sice své poznatky stavěl na stejných základech, ale dal podnět k rozšiřování vědomostí a vydávání nových příruček.¹³

V Anglii 17. století bylo porodnictví stále ještě doménou žen. V pokoji s rodičkou byly její nejbližší přítelkyně a rodina. Porod vedla porodní bába. Po porodu se u rodičky během jejího šestinedělí střídaly opět její nejbližší a do kostela na úvod ji znovu doprovázela porodní bába. Muži – chirurgové – byli k porodu voláni jen ve stavu nouze. To vše bylo, jak budeme moci vidět v přísaze porodní báby v následující kapitole, plně podporováno církví. Jak je tedy možné, že byly porodní příručky psané převážně muži? A pro koho je vlastně psali?

Vydávání příruček jak v latině, tak později v angličtině mělo dva důvody. Autoři nebo překladatelé příruček často přidávali své vlastní znalosti a dovednosti nebo nové techniky, aby je předvedli svým kolegům. Tím ale zároveň rozšiřovali kolektivní povědomí o problematice a přispívali tak k novým poznatkům v rámci medicíny.¹⁴

Lékařské manuály a příručky byly nejprve vydávány v latině v návaznosti na tradici a byly určeny převážně pro oči vzdělců. Od 16. století se ale začaly tisknout tyto knihy i v angličtině pro obyčejné muže a ženy. Mohla za to vzrůstající gramotnost v populaci, která stabilně stoupala během 16. a 17. století až do bodu, kdy koncem 17. století uměl číst jeden ze dvou mužů a jedna ze tří žen.¹⁵ Příručky přestaly být monopolem vzdělců a staly se dostupnější i pro laiky. V samotné předmluvě své knihy říká Jane Sharp, že „... *but that young men and maids will have much just cause to blush sometimes, and be ashamed of their own follies, as I wish they may if they shall chance to read it...*“¹⁶ Potvrzuje to teorii, že příručky četli i laikové a autoři sami s tímto určitě počítali. S tím by souhlasilo i věnování knihy Petera

¹³ GLOVER, Victorie E. C.: *To Conceive with Child is the Earnest Desire if Not of All, Yet of Most Women: The Advancement of Prenatal Care and Childbirth in Early Modern England: 1500-1770*. (Dále jen: *To Conceive with Child*). Nepublikovaná disertační práce, VCU Richmond 2018, s. 7.

¹⁴ Tamtéž, s. 7, 8.

¹⁵ Tamtéž, s. 7.

¹⁶ „...ale že mladí muži a dívky budou mít mnoho spravedlivých důvodů, aby se někdy červenali a styděli se za své vlastní hlouposti, jak bych si přála, kdyby se odvážili si to přečíst...“ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 13.

Chamberlaina: „*To the English Ladies and Gentlewomen, Especially to the more Studious in the ensuing Subject.*“¹⁷ Svou knihu věnoval tedy nejen porodním bábám, ale také obyčejným ženám. Tyto dedikace odporovaly společenskému tabu, které vládlo v otázkách sexuality a početí.¹⁸ Astbury ve své studii *Being Well Looking Ill* uvádí, že zájem o to, co se děje za zavřenými dveřmi porodního pokoje neměly jen nastávající matky, ale také samotní muži. Jedna porodnická příručka podle ní cirkulovala alespoň mezi čtyřmi domácnostmi vyšší společnosti.¹⁹

Pokud také uvážíme, že vzhledem k ceně získání a udržení si porodní licence musely porodní báby pocházet z movitější vrstvy, než si většina lidí uvědomuje – bylo možné, že alespoň některé z nich si porodnické příručky mohly samy dovolit a přečíst. Knihy tedy nebyly určené jen pro oči lékařů a porodníků, ale také pro porodní báby a laickou veřejnost. Bohužel se nedá odhadnout, jak moc byly porodní příručky doopravdy čteny. Je totiž také možné, že sloužily jen jako rekvizity pro ukázkou bohatství vyšších vrstev.²⁰

Příručky ale nenabízely pouze užitečné rady pro porodníky a budoucí matky, ale také pohled do utajovaného světa žen, do kterého jinak muži neměli přístup.

Mou teorií, proč porodní příručky psali a vydávali převážně muži, je že porodní báby nespolehaly ve své práci na knihy a anatomické lekce. V průběhu historie měly ženy nevýhodu oproti mužům vzhledem ke gramotnosti a odbornému vzdělávání. Neznamenal to ale, že nemohly praktikovat porodnictví. Jejich práce byla založena na letech tradice a učení se od starších a zkušenějších. Porodnické řemeslo se předávalo z generace na generaci a existovalo dávno před tím, než se do něj začali vkládat muži se svými učenými texty. Změna přišla v průběhu 17. století, kdy svou příručku vydala Jane Sharp. Pravděpodobně se jednalo o reakci na vzrůstající vliv mužů porodníků na poli po staletí vyhrazeném ženám.

¹⁷ Anglickým dámám a šlechticům, zvláště těm studovanějším v následujícím tématu. CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, nepag. věnování.

¹⁸ BROWN, Petrina: *Eve. Sex, Childbirth and Motherhood through the Ages.* (Dále jen: *Eve*) Chichester 2004, s. 77.

¹⁹ ASTBURY, Leah: *Being Well Looking Ill: Childbirth and the Return to Health in Seventeenth-century England.* (Dále jen *Being Well*). *Social History of Medicine* Vol. 30, 2017, No.3, s. 500-519, zde s. 503.

²⁰ PORTER, Roy: *The Popularization of Medicine: 1650-1850.* New York 1992, s. 9.

3. Realita porodních bab

Při myšlence na porodní bábu si většina z nás představí starou babičku – bábu bylinkářku někde z lesů či okrajových částí města, – jako vystříženou z pohádky. Pravdou ale je, že porodní báby byly obyčejné ženy zapojující se do každodenního chodu společnosti a často měly vlastní rodinu.²¹ Raně novověké porodní báby mohly pocházet napříč společenským spektrem. Mohly být mladé, staré, bohaté i chudé, vdané, ovdovělé anebo i staré panny.²² Být porodní bábou v Anglii 17. století znamenalo být zkušenou ženou profesionálkou. Každá porodní bába si svůj titul a místo v daném městě nebo jeho části musela poctivě odpracovat. Dobře odvedenou prací zvyšovala své postavení, respekt a rovněž budovala kariéru.

Porodní báby měly uzavřená společenství. Vlastní školicí systém, kterým se snažily zaručit, že další generace dětí bude přivedena na svět stejně pečlivě, jako ta předešlá.

Tato práce se nebude zabývat porodními bábami jako takovými, ale spíše pohledem na ně a na jejich práci, na porod a mateřství skrze dobové příručky sepsané v 17. století v Anglii. Tedy v době před tím, než si porodnictví začali uzurpovat muži. Pokládám však za důležité pro tuto práci přiblížit v této kapitole kontext doby a realitu, ve které porodní báby žily.

Musíme taky brát v potaz, že v 17. století procházela Anglie řadou politických, ekonomických a společenských změn. Ty měly za následek, že se pravidla, kterými se porodní báby musely řídit, velice často měnila a samotné pravomoci nad porodními bábami se pomalu přesouvaly z rukou církve do rukou lékařů. Informace z následující kapitoly se vztahují především k Londýnu a jiným velkým městům. Ačkoliv pro venkov platila teoreticky stejná pravidla jako pro města, praxe a její kvalita se od města často velice lišila. Venkovské porodní báby byly na míle vzdálené od biskupů, kteří měli licencování porodnictví pod dohledem, a často považovaly důležitost těchto licencí za bezvýznamnou pro svou praxi.²³

²¹ Ne každá porodní bába ale musela mít nejprve vlastní rodinu. Příkladem toho může být například Eleanor Willoughby, která pod vedením svého otce, ale také samostatně asistovala u porodů dlouho předtím, než založila vlastní rodinu. WILSON, Adrian: *A Memorial of Eleanor Willoughby, a Seventeenth-century Midwife*. In: HUNTER, Lynette(ed.); HUTTON, Sarah(ed.): *Women, Science and Medicine 1500-1700: Mothers and Sisters of the Royal Society*. Stroud 1997, s. 138-177, zde s. 162.

²² THOMAS, Samuel S.: *Early modern Midwifery: Splitting the Profession, Connecting the History*. *Journal of Social History*, 42, 2009, č. 1, s. 115-138, zde s. 117, 118.
In: <https://shibbolethsp.jstor.org/start?entityID=https%3A%2F%2Fidp.upol.cz%2Fidp%2Fshibboleth&dest=https://www.jstor.org/stable/20685350&site=jstor> [cit. 2. 8. 2022].

²³ TAYLOR, Virginia E.: *The shifting dynamics of midwifery in urban seventeenth-century England*. (Dále jen *The Shifting dynamics*). Nепublikovaná magisterská práce, Harrisonburg 2017, s. 20.

3.1. Církevní dohled

První polovinu století byly porodní báby stále ještě pod dohledem církve, která trvala na ověřování schopností porodních bab formou licencí. Mezi historiky je obecně přijímáno, že tato praxe se zřídila počátkem šestnáctého století, kdy Jindřich VIII. vydal v roce 1512 legislativu o regulaci praktikování lékařství a chirurgie. V tomto dokumentu však porodnictví není zmíněno. I tak si ale na jeho základě církve nárokovala právo na dozor nad porodními bábami.²⁴

Důvodů pro zájem církve o porodnictví je několik. Tím nejočividnějším je role křtu u dětí, které neměly dostatečnou šanci na přežití. Raný novověk věřil, že nepokřtění novorozenci se místo v ráji ocitnou v limbu.²⁵ Porodní bába byla tedy zodpovědná za to, aby slabé dítě pokřtila a zajistila mu tak místo v ráji. Církev proto kladla velký důraz na to, aby porodní bába znala správnou liturgii, protože špatně provedený křest mohl zatratit duši dítěte.²⁶ Dohledem nad křty si ale zároveň církve pojišťovala, že dítě bude pokřtěno v „pravé víře“, čímž si upevňovala své postavení.²⁷

Křest nebyl jediným důvodem, proč církve chtěla dohlížet nad porodními praktikami. Dalším důvodem mohlo být prosté zahrnutí porodnictví pod medicínu, nad kterou dostala církve dohled výše zmíněným dekretem Jindřicha VIII. Získala ji jen díky jedné větě, popisující povinnost licencovat odborníky, kteří mají větší znalosti než široká veřejnost, aby se zabránilo poškození králových poddaných.²⁸ Pod definici odborníků porodnictví určitě spadalo, protože bylo vyhrazeno jen malému okruhu porodních bab.²⁹

Církev si také chtěla udržovat porodní báby pod dohledem, protože byly pracující – a hlavně vydělávající ženy pokládány za nebezpečné. V 17. století byli stále za chlebedárce pokládáni muži, kteří měli mít práci, a ne jejich manželky.³⁰

²⁴ EVENDEN, D.: *The Midwives*, s. 25.

²⁵ Ačkoliv po náboženské revoluci a odklonu od papežství k anglikánské církvi už limbus měl přestat existovat, stále se povědomí o něm a strach z něj objevoval mezi širokou veřejností. WALSHAM, A.: *History, Memory and the English Reformation*. *The Historical Journal* 55, 2012, s. 899-938, zde s. 899.

In: <https://www.jstor.org/stable/23352184> [cit. 2. 8. 2022].

²⁶ FOX, Sarah. BRAZIER, Margareth: *The regulation of midwives in England, c. 1500-1902*. (Dále jen *The regulation*). *Medical Law International* 2020, Vol. 20(4), s. 308-338, zde s. 315.

²⁷ EVENDEN, D.: *The Midwives*, s. 26.

²⁸ „the grievous hurte damage and distrucion of many of the Kings liege people’ a grete multitude of ignoraunt psones of whom the grete partie have no man of insight in the same nor in any other kynde of lernyng“ FOX, S.; BRAZIER, M.: *The regulation*, s. 313.

²⁹ Tamtéž, s. 313-314.

³⁰ TAYLOR, V. E.: *The Shifting dynamics*, s. 18.

Co církevní licencování vlastně znamenalo? Jednalo se o několik požadavků, které musela žena usilující o titul porodní báby splnit. Především se jednalo o praxi v oboru, svědectví před úředníky dané farnosti, zaplacení poplatku a pronesení přísahy.³¹

Praxi v oboru absolvovaly kandidátky pod vedením starší a zkušenější porodní báby. Za to musely své školitelce platit. Délka praxe nebyla jednotná, ani způsob jejího provedení. Minimálně se akceptovaly alespoň dva roky praxe, průměrná délka se ale pohybovala kolem sedmi let i déle.³² Pro adeptku na porodní bábu bylo velice důležité být svědkem co největšího počtu porodů, aby byla připravená na vše, co by ji během vlastní praxe mohlo překvapit.³³

K získání licence musela uchazečka nejprve obdržet doporučení, a to nejlépe od místního kostela nebo lékařů. Svou praxi poté musela podložit svědectvím. Svědectví o dobré praxi a bezúhonnosti nastávající porodní báby musela být církevním představitelům předložena nejméně šesti svědky, kteří mohli být z řad sousedů, klientek, praktikujících porodních bab anebo lékařů a chirurgů, se kterými se během své praxe setkávaly.³⁴ Svědectví mohlo být podáno několika způsoby. Do žádosti uchazečky se zahrnovala svědectví písemná, formou petice i ústní.³⁵

Před finálním obdržení licence musela nová porodní bába pronést přísahu. Ta nebyla jednotná pro celou Anglii, takže si ji jednotlivé farnosti přizpůsobovaly podle sebe. Většinou tak, aby daná přísaha zdůrazňovala obavy církevních představitelů. V roce 1649 vyšla kniha *The Book of Oaths*, v níž se objevila Přísaha pro porodní báby. Jednalo se o snahu o sjednocení takových přísah.³⁶

Pro srovnání můžeme použít přísahu z 16. století z Canterbury, která určovala, že porodní bába musela být přístupná bohatým i chudým, musela nahlásit podezření na nelegitimní dítě a také musela slíbit, že vědomě nikdy děti nevymění. Přisahala, že nikdy nepoužije nástroje, ani dítě jinak nezraní, a pokud bude potřeba, použije správnou formu křtu, který následně nahlásí autoritám.³⁷

Přísaha ze 17. století, pravděpodobně pro kandidátky hlásící se o licenci u londýnského biskupa, byla mnohem komplexnější a zdůrazňovala také požadavky na bezúhonnost porodní báby. Musela slíbit, že si nebude účtovat přílišné částky, že zachová důvěru mezi sebou a rodící

³¹ Tamtéž, s. 15.

³² EVENDEN, D.: *The Midwives*, s. 53.

³³ TAYLOR, V. E.: *The Shifting dynamics*, s. 15, 16.

³⁴ EVENDEN, D.: *The Midwives*, s. 33, 34.

³⁵ TAYLOR, V. E.: *The Shifting dynamics*, s. 21.

³⁶ FORBES, Thomas. *The Regulation of English Midwives in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*. *Medical History* 8, 1964, no. 3, s. 235-244, zde s. 238.

³⁷ EVENDEN, D.: *The Midwives*, s. 27.

ženou, že nebude pomáhat u potratů a dohlédne, aby každé dítě, které u porodu zemře, bylo pohřbeno na bezpečném místě. Také musela slíbit, že žádné dítě nenechá pokrýt v jiné víře než anglikánské. Přísaha naléhala na porodní báby, aby nahlásily jiné ženy tohoto řemesla, které nesplňovaly požadavky a standardy církve. Přísaha dále stanovovala, že když si sama nebude vědět rady, je povinna se poradit s jinými porodními bábami a v nejhorším případě zavolat chirurga. Jinak měly být všechny informace spojené s porodním pokojem drženy v přísné tajnosti před muži.³⁸ Londýnská přísaha také zahrnovala pokyny z té canterburské.

Po obdržení licence mohla nová porodní bába praktikovat už samostatně. Tato licence se vztahovala na určitou městskou oblast, farnost anebo na celou zemi. Za konečné vydání licence musela porodní bába zaplatit a poté ji nosit neustále u sebe. Cena licence opět nebyla pevně stanovena a pohybovala se v rozmezí od několika šilinků do dvou liber. Cena se lišila nejspíše v závislosti na tom, kde se žena o svou licenci hlásila.³⁹ Ne všechny ženy byly schopny poplatek za licenci zaplatit. Přijímaly se tedy i částečné platby se slibem budoucího doplacení. V některých případech byla po přímluvě svědků nebo církevních úředníků odpuštěna platba úplně.⁴⁰

Obdržením licence ale církevní dohled nad porodními bábami nekončil. Každá žena se musela ve stanovených datech dostavovat na kontrolu své licence. Tu musela předkládat svému místnímu církevnímu úředníkovi a za tyto kontroly rovněž platila.⁴¹

Během občanské války mezi lety 1642–1660 tento církevní dohled nad porodními bábami upadl. Jak ale dokládají žádosti o licence podané po znovuoobnovení církevního licencování, školení porodních bab mezi sebou se během tohoto období nijak nezměnilo. Porodní báby samy dbaly na dodržování standardů ve svých městech i bez dohledu církve.⁴²

17. století přineslo pro církevní nadvládu v Anglii kruté rány. Revoluce, mor, hlad a celkový odklon populace od víry způsobil, že církev nedokázala ustát tlak lékařů a chirurgů a svou moc nad licencováním během 18. století ztratila. Lékařská věda se rychle vyvíjela a s ní také pokusy mužů o ovládnutí všech jejích aspektů – včetně porodnictví. Během 18. století se v Anglii odehrál odklon od porodních bab k porodníkům. Z části za to mohlo rozšíření používání porodnických kleští, z části móda a z části právě rychlý vývoj medicíny, která byla

³⁸ EVENDEN, D.: *The Midwives*, s. 28.

³⁹ TAYLOR, V. E.: *The Shifting dynamics*, s 24, 25.

⁴⁰ EVENDEN, D.: *The Midwives*, s. 40, 41.

⁴¹ Tamtéž, s. 42.

⁴² Tamtéž, s. 51.

pevně v rukou mužů.⁴³ To, že porodnictví začali dominovat muži, ale ani z daleka neznamenal, že porodní báby přišly o práci úplně. S určitými obměnami se jejich profese udržela dodnes.

3.2. Ideální porodní bába

Tím, jaká by porodní bába měla být a jak se chovat, se nezabývala jen církev, ale také samotné porodní příručky. *The Compleat Midwife's practice Enlarged* věnuje několik stran ideální porodní bábě. Popisuje její zevnějšek, mravy, a dokonce i správnou povahu.

Tato porodní bába vypadala podle příručky takto: Věkem ani příliš mladá, ani stará. Dobře stavěná a nenáchylná k nemocem a nedeformovaná v žádné části těla. Ruce této porodní báby musely být malé s krátce střiženými nehty. Také bez ozdob, jako prstenů a náramků.⁴⁴ Dá se předpokládat, že se autoři porodnických příruček snažili zavést základní pravidla pro porodní báby, kterými by zabránili zbytečným zraněním.

Vystupováním a způsoby nesměla být porodní bába nijak podivná. Naopak měla být veselá, silná, pracovitá, zdvořilá, cudná, prozíravá, ostražitá, mazaná a zvyklá na cestování a také musela být ochotná vstávat v jakoukoliv denní i noční hodinu a pomáhat rodičkám. Nežádoucí bylo, aby byla cholerická, reptající, arogantní, chamtivá a upovídána o ostatních ženách, kterým asistovala a jejich domácnostech. Také si měla uvědomovat, že všechno má svůj čas, jenž daroval Bůh, a tak se nemá nikdy snažit nic pozdržet ani uspěchat.⁴⁵

Willoughby ve své knize nabádá čtenářky, aby se, pokud možno, vyhnuly porodním bábám, které jsou příliš staré nebo naopak příliš nezkušené.⁴⁶

Obraz ideální porodní báby nebyl novinkou raného novověku. Jeden z prvních obrazů porodní báby sestavil ve druhém století Sorános z Efezu ve svém díle *Gynaecology*.⁴⁷ Tento obraz se mezi autory lékařských příruček šířil od starověku až do sedmnáctého století.

Ideál porodní báby se během staletí moc nezměnil. Předpokládám, že kdyby porodní báby fungovaly stejným způsobem jako v 17. století, zůstal by ideál téměř stejný. Podle mého

⁴³ WILSON, Adrian: *The Making of Man-Midwifery. Childbirth in England 1660-1770*. (Dále jen: *The Making of Men Midwifery*). London 1995, s. 3-5.

⁴⁴ *The Compleat Midwife's practice Enlarged*. London 1698, s. 107.

⁴⁵ Tamtéž, s. 107, 108.

⁴⁶ WILLOUGHBY, P.: *Observations in Midwifery*, s. 73.

⁴⁷ KING, Helen: 'As If None Understood the Art that Cannot Understand Greek': *The Education of Midwives in Seventeenth-Century England*. In: *The History of Medical Education in Britain*, Clio Medica Online, Volume 30, 1995, s. 184-198, zde s. 185.

In: <https://books.google.cz/books?id=IAT1DwAAQBAJ&pg=PA184&lpg=PA184&dq=%E2%80%9EAs+if+None+Understood+the+Art+that+Cannot+Understand+Greek%E2%80%9D&source=bl&ots=yIMGY5bMBf&sig=ACfU3U1s1A2J6vjTSBYyOz83HDexDeNA8Q&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwii14fC16b5AhWL7qQKHUB8BFIQ6AF6BAGVEAM#v=onepage&q=%E2%80%9EAs%20if%20None%20Understood%20the%20Art%20that%20Cannot%20Understand%20Greek%E2%80%9D&f=false> [cit. 2. 8. 2022].

názoru je ale ideál porodní báby nepodstatný. Pokud byla ve své práci dobrá, rodičku pravděpodobně nezajímalo, zda je příliš stará nebo mladá. Důležité bylo, aby měla porod pevně v rukou a dokázala ženě alespoň trochu ulevit.

4. Humorální teorie

Humorální teorie neboli teorie o čtyřech šťávách provází vývoj lékařské vědy už od dob antického Řecka. Měla velký vliv na každodenní život lidí a také na jejich pohled na zdraví, nemoc i zdravotní péči. Proto pokládám za důležité, abych jednu kapitolu své práce věnovala alespoň stručnému vylíčení této teorie, která je pro pochopení porodnických příruček, se kterými v této práci pracuji, zásadní.

Humorální teorie, na kterou se v práci odkazují, se poprvé objevila v 5. století před naším letopočtem v knize Hippokratových pojednání zvaných *O přirozenosti člověka*. Pojednání týkající se humorální teorie jsou dílem Polyba – Hippokratova žáka. Teorie je ale označována do dnešní doby jako Hippokratova. Polybus vyjádřil myšlenku, že přirozenost a fungování člověka je vázána na čtyři šťávy vyskytující se v lidském těle. Přesněji řečeno na rovnováhu těchto čtyř šťáv – a to krve, hlenu, žluté žluči a černé žluči.⁴⁸ Polybova teorie nebyla jedinou humorální teorií své doby, ale byla jediná, která se prosadila.⁴⁹

Každá z tělesných šťáv navíc korespondovala s jedním z ročních období. Převážně díky své charakteristice. Krev – horká a mokrá – převládala na jaře; žlutá žluč – horká a suchá – převládala v létě; černá žluč – studená a suchá – vládla podzimu; a hlen – studený a mokry – zase zimě.⁵⁰

Humorální teorie také předpokládala, že každý orgán má svou určenou schopnost. Srdce například bilo díky schopnosti pulsovát. Žaludek přitahoval jídlo díky své schopnosti přitahovat. Jiné orgány zase měly schopnost přeměny – jako cévy v mužských varlatech, které měnily krev na semeno a jiné v ženských prsou, které krev měnily na mléko. Tato schopnost přeměny probíhala díky zahřívání a zrání v lidském těle.⁵¹ Tato přeměna byla doplněna vitální energií, která byla nezbytná pro přetvoření semena v plodné nebo mléka a krve ve výživné. Tato vitalita se nalézala v játrech a procházela v cévách plícemi a srdcem do celého těla.⁵²

Správná funkce orgánů byla podmíněna již zmíněnou rovnováhou čtyř šťáv. Jejich rozlazení mělo vliv jak na psychický, tak fyzický stav člověka. Každý člověk měl svou vlastní přirozenou rovnováhu tělesných šťáv a od této specifické rovnováhy se odvíjel jeho temperament – sangvinik, choleric, melancholik a flegmatik. Rovnováhu si každý člověk měl

⁴⁸ JOUANNA, Jacques: *The Legacy of the Hippocratic Treatise The Nature of Man: The Theory of the Four Humors*. In: VAN DER EIJK, Philip (ed.): *Greek Medicine from Hippocrates to Galen: Selected Papers*. (Dále jen *The Legacy*). Brill 2012, s. 335-360, zde s. 335.

⁴⁹ Tamtéž, s. 336.

⁵⁰ Tamtéž, s. 335.

⁵¹ HOBBY, Elaine: *Note on Humoral Theory*. (Dále jen *Note*). In: SHARP, Jane: *The MidwivesBook. Or the Whole Art of Midwifry Discovered*. New York – Oxford 1999, s. xxxiii-xxxv, zde s. xxxiii.

⁵² Tamtéž, s. xxxiii.

udržovat nebo spravovat správným stravováním a zdravým životním stylem v závislosti na ročním období. Medicína dopomáhala předpisem léků, pouštěním žilou a baňkováním.⁵³

Humorální teorie neměla vliv pouze na vnímání zdraví, ale také na vnímání společnosti. Jedním z nejzásadnějších názorů byl ten, že muži jsou díky své humorální vyrovnanosti, která byla teplejší a sušší, nadřazeni ženám. Jako hlavní argument sloužil fakt, že mužská teplejší predispozice vyloučila jejich pohlavní orgány ven z těla, zatímco chladné ženy si je musely uchovávat uvnitř. Dalším argumentem byla například menstruace, která byla považována za snahu těla o udržení rovnováhy. Jelikož chladné ženské tělo nedokázalo – na rozdíl od toho mužského – vstřebat a přeměnit všechnu krev, a navíc muselo vyloučit všechny zkažené šťávy.⁵⁴ Ženy byly tudíž považovány za slabší a náchylnější k nevyrovnanosti a tím pádem i nemocem.

Zmínila jsem, že „Hippokratova“ humorální teorie procházela od svého vzniku řadou změn a nebyla ani jediná podobná teorie své doby. V průběhu času ustupovala do pozadí, dokud se opět nedostala na výsluní díky Galénově dílu *Komentář na Hippokratovu Přirozenost člověka*. Galén sám své dílo na humorální teorii nezaložil, předpokládal spíše, že člověku dominují čtyři elementární kvality – horkost, studenost, sucho a mokro, ale určitě se jí inspiroval.⁵⁵

Galén také rozvedl myšlenku, která je pro mou práci důležitá. Myšlenku, že žena a muž jsou v zásadě stejní, jen obrácení. Penis muže se měl v těle ženy stočit dovnitř mezi rektum a močový měchýř. Ze šourku se poté stala děloha a varlata se usadila jedno na každé její straně.⁵⁶ Chamberlain se na Galéna odkazuje a jeho teorii také zmiňuje, stejně jako Sharp. Ženy jsou obrácení muži, protože produkují málo tepla, a jejich rozmnožovací soustava tudíž musí být uvnitř těla, aby se ohřála.⁵⁷

Thomas Laquer tuto ideologii prezentuje na úryvku básně z 19. století, která říká:

Ač odlišného pohlaví,
Jsou vcelku stejné jako my:
Jak tvrdí znalci hloubaví,
Jsou ženské – muži naruby!⁵⁸

⁵³ Tamtéž, s. xxxiii.; JOUANNA, J.: *The Legacy*. s. 335.

⁵⁴ HOBBY, E.: Note, s. xxxiv.

⁵⁵ JOUANNA, J.: *The Legacy*. s. 338.

⁵⁶ LAQUEUR, Thomas: *Making Sex. Body and Gender from Greeks to Freud*. Cambridge 2003, s. 25

⁵⁷ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 24–26; SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 35, 37.

⁵⁸ LAQUEUR, Thomas: *Rozkoš mezi pohlavími. Sexuální diference od antiky po Freuda*. Praha 2017, s.19, 20.

5. Lidské tělo v porodnických příručkách

Porodnické příručky se navzdory svému názvu nevztahovaly jen k samotnému porodu, ale také k tomu, co mu předcházelo a následovalo. Valná většina porodnických příruček se ve své první části soustřeďovala na anatomické vyličení mužského i ženského těla.⁵⁹ Popis mužského těla je specifický pro anglické porodnické příručky. V dřívějších ani dobových příručkách pevninské Evropy se neobjevuje. Jako důvod deskripce mužské anatomie v porodnické příručce uvádí Chamberlain, že ženy neznají strukturu a základ mužských pohlavních orgánů, a tak je důležité je popsat, aby věděly, co dělat.⁶⁰ Autoři příručky *The Compleat Midwife's practice Enlarged* s tímto souhlasí a ještě přidávají, že ženy nevědí, co dělat, protože ví, jak pohlavní orgány vypadají pouze z venku, a ne jak fungují. To je podle nich základní důvod, proč ženy neví, jak správně pracovat.⁶¹

Oba komentáře se vztahují pravděpodobně k otázce neplodnosti, které se obávala většina párů. Porodní báby mohly mít problém s identifikací příčin u manželů svých, pokud nevěděly, jak mužské pohlavní ústrojí funguje. Anatomický popis ve všech příručkách začíná právě tělem mužským. Sharp sama říká, že mužské pohlaví je hodnější pozornosti než to ženské, – což je všeobecně uznáváno – začne tedy tradičně tím mužským.⁶² Tím odráží dobový vliv humorální teorie nejen na každodenní život, ale také na medicínu a porodnictví.

V této kapitole bych ráda vylíčila rozdíly mezi mužským a ženským tělem, jak je popisovali sami autoři, a zaměřila se na rozdíly v jejich vnímání dané problematiky.

5.1. Mužské tělo

Všechny příručky shodně uvádějí seznam šesti částí mužské rozmnožovací soustavy, na které se budou zaměřovat. Jedná se o *Vasa praeparatia* neboli přípravné cévy, jejichž úkolem bylo připravovat hmotu, ze které se později stane semeno. *Corpus varicosum* – céva, která jako první přeměňuje připravenou krev v semeno. *Stones* neboli varlata, která semeno dělají plodným. *Vasa deterentia*, to jsou cévy, které vedou oplozené semeno zpět z varlat. *Prostatae* nebo semenné cévy, které semeno uchovávají, a penis, který bere semeno z těchto cév a vypouští jej do lůna ženy.⁶³

⁵⁹ Až na příručku Williama Sermona, který tento anatomický popis nechal až na závěr své knihy.

⁶⁰ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 2, 3.

⁶¹ *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 1

⁶² SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 13.

⁶³ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 2; SHARP. *The Midwives Book*, s. 13, 14; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 181, 182; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 1, 2.

V této práci se nebudu zabývat celým anatomickým popisem lidského těla, ale budu se soustředit na ty nejdůležitější jak v těle mužském, tak v tom ženském.

5.1.1. Varlata

Varlata mají místo u kořene penisu. Jsou umístěna vně mužova těla, aby udržovala chladnější teplotu.⁶⁴ Podle Chamberlaina a autorů příručky *The Compleat Midwife's practice Enlarged* to bylo z důvodu udržení mužů počestnějšími. Z jejich pozorování prý vyplynulo, že zvířata i muži, u kterých varlata nikdy neopustila tělo, se projevovali nadměrnou chlípností.⁶⁵

Velikost varlat nebyla stejná. Levé varle je ve většině případů větší než to pravé. Navíc do pravého varlete proudila teplá krev přímo z tepny, zatímco do levého proudila chladnější krev z žíly. Jelikož byly ženy asociovány více s levou stranou a také chladnější teplotou, věřilo se, že to byl jeden z důvodů, proč se rodí více žen.⁶⁶ Na stejnou teorii se odkazuje i neznámá skupina autorů příručky *The Compleat Midwife's practice Enlarged*. Podle mého názoru se teorií o rozdělení vlivu varlat na pohlaví dítěte snažili lidé vysvětlit, proč nejsou schopni ovlivnit pohlaví svých potomků. Nebo naopak jim tato teorie dávala naději, že nějakým způsobem pohlaví ovlivnit mohou. Jak, to už ale příručky nezmiňují.

Varlata byla zavěšena v pytlíku z kůže. Narozdíl od kůže na zbytku těla se jednalo o volně padnoucí kůži, která měla schopnost se natahovat a zvrásňovat podle potřeby, kdy se varlata stahují anebo svěšují z těla.⁶⁷ Stahování varlat nasvědčovalo chladu nebo touze. Svěšená varlata zase značila horkost, slabost nebo starobu.⁶⁸

Aby varlata předešla natažení nebo naopak stlačení průchodu semenných cév, jsou zavěšena na dvou svalech zvaných struny varlat. Jsou obdélníkového útlého tvaru a při zranění varlat jsou velice citlivé a otékají.⁶⁹

Substance varlat je žlázovitá, zrnitá, bílá, jemná, volná, houbovitá a dutá.⁷⁰ Jsou jiná než kterákoliv součást lidského těla. Protkávají je vlákna, která mají jinou konzistenci než varlata

⁶⁴ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 5; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 183; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 6.

⁶⁵ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 9; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 6.

⁶⁶ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 9; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 183; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 7.

⁶⁷ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 6, 7; SHARP. *The Midwives Book*, s. 18; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 8.

⁶⁸ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 6, 7; SHARP. *The Midwives Book*, s. 18; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 185; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 8.

⁶⁹ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 7, 8; SHARP. *The Midwives Book*, s. 19; SERMON, W.: *The Ladies*, s. 185; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 9, 10.

⁷⁰ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 8; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 10.

sama. Tato vlákna vycházejí ze semenných cév a protkávají celá varlata.⁷¹ Popis zjevu varlat a jeho změn byl důležitý právě kvůli výše zmíněnému komentáři příruček, že porodní báby nevědí, jak pracovat. Pokud budeme předpokládat, že za porodní bábou přišel pár s problémy v oblasti početí, mohla porodní bába teoreticky určit, zda se problém nachází u muže v závislosti na vzhledu jeho varlat.

Temperament varlat je horký a vlhký. Horkost je potřeba pro přeměnu krve v semeno. Ale ne každý má stejnou teplotu varlat. Ta se odvíjí od osobní konstituce jedince a od teploty varlat se odvíjí také některé povahové rysy. Jako například muži s teplejšími varlaty se projevují jako větší chlípníci náchylnější k pohlavním chorobám. Jejich varlata jsou větší a tvrdší a pohlavní ochlupení se objevuje dříve a ve větším měřítku než u mužů s chladnější predispozicí.⁷²

5.1.2. Penis

Penis se nachází nad váčkem s varlaty. Jeho velikost a délka je dostatečná k rozmnožování. U každého muže se ale liší.⁷³ Chamberlain zmiňuje pověru, že u mužů se může délka a šířka penisu zvětšit, pokud často provozují sex. Sám tuto pověru pokládal za hloupou a neopodstatněnou a uvádí i příklad muže, který se tohoto zvětšení snažil dosáhnout, ale ztratil cit v penisu na čtrnáct dní. Dále píše on i autoři příručky *The Compleat Midwife's practice Enlarged* o tom, že se délka penisu dala ovlivnit při narození. Pokud se pupeční šňůra odstříhla dostatečně daleko, dávalo to muži naději na delší penis. Chamberlain v této části dokonce konstatuje, že doufá, že porodní báby budou shovívavé a nezkazí plody své práce.⁷⁴ Autoři příručky *The Compleat Midwife's practice Enlarged* taktéž uvádí tvrzení o množství sexu a jeho vlivu na velikost penisu. Nevyjadřují už ale stejnou nedůvěru jako Chamberlain. Ačkoliv je Chamberlain velice skeptický k oběma pověrám, to, že takové pověry a historky ve své příručce vůbec zmiňuje, pokládám za důkaz, že posedlost velikostí není jen problémem novodobých mužů.

Na konci penisu se nachází žalud, který přikrývá pohyblivá kůže, která má žalud chránit. Nazývá se předkožka. Tuto kůži je možno pohybovat a během pohlavního styku se vždy stáhne dolů, aby uvolnila místo žaludu, a někdy se už nevrátí zpět na původní místo.⁷⁵ Ale ne vždy se

⁷¹ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 8; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 189; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 10, 11.

⁷² CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 9; SHARP. *The Midwives Book*, s. 19; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 11.

⁷³ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 14; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 189; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 21.

⁷⁴ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 14, 15; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 22.

⁷⁵ *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 23.

s kůží dá pohybovat a u některých je nutné ji odstranit, protože brání jak správné erekci, tak uvolnění semene do dělohy.⁷⁶

Stejně jako u varlat předpokládám, že popis penisu a předkožky jako možné příčiny vzniku problémů byl v příručkách zmiňován převážně pro pozornost porodních bab a doktorů. Ti na jeho základě mohli zhodnotit, zda problém s počítím může být vyřešen jednoduchou operací.

Žalud je masitý konec penisu, uzpůsobený k tomu, aby nezranil ženu během soulože. Je vyplněn krví a vitální energií a vybaven nadměrnou citlivostí. K předkožce je žalud vázán uzdičkou, která se často během prvního styku přetrhla.⁷⁷ Protože ve společnosti 17. století vládla ohledně sexu a sexuality spousta tabu, mohla být informace o možném přetržení uzdičky zásadní pro mladé muže. Zahrnout proto takovou informaci do porodnické příručky, která odhalovala spousta tabu, a tak byla – převážně pro mladé lidi – velice přitažlivá, mohlo ušetřit spousta zbytečného stresu.

Chamberlain pokládal za důležité zmínit, že by se muži měli varovat od strkání penisu do nebezpečných míst, protože po zranění už nikdy nedoroste.⁷⁸ Ostatní autoři se o ničem podobném nezmiňují. Chamberlain byl ale uznávaným lékařem. Dá se předpokládat, že do své knihy vložil spousta poznatků ze své praxe. Pokud považoval za důležité se o něčem takovém zmínit, myslím si, že se s neopatrnými muži sám setkal a zahrnutím této informace do své příručky se snažil zabránit neštěstí.

5.2. Ženské tělo

Po popisu mužského těla přecházejí příručky na to ženské. Na „pole přírody“ – tedy jeho dělohu.⁷⁹ Nejprve se příručky ale věnují objasnění, kdy je žena podle všeho připravena na to, přivést na svět potomka. Chamberlain za milník pokládá dobu, kdy dívka začne pořádně přemýšlet o tom, jak ji její matka přivedla na svět. Tyto myšlenky odstartují růst chloupků v oblasti pahorku rozkoše. Viditelnost chloupků byla indikace k dívčině připravenosti na muže. Rozmezí věku uvádí Chamberlain i Sharp od dvanácti do šestnácti let v závislosti na konstituci dívky.⁸⁰ Sermon píše o věku čtrnácti let.⁸¹ Autory uvedený věk koresponduje s anglickými zákony, kdy v teorii bylo možné vstoupit do manželského svazku velmi brzy. A to ve věku

⁷⁶ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 15; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 192.

⁷⁷ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 15; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 192, 193; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 23.

⁷⁸ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 15.

⁷⁹ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 31.

⁸⁰ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 23.

⁸¹ SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 194.

dvanácti let u dívek a čtrnácti let u chlapců.⁸² O tom, v kolika letech byli k sexu připraveni chlapci, se ale autoři nezmiňují.

Podle autorů má ženské rozmnožovací ústrojí čtyři části: *cunnus* – část těla, která je viditelná pouhým okem, děloha, varlata a spermatické cévy.⁸³ Varlata v této kapitole jsou myšleny ženské vaječníky. Ty byly podle galénovské tradice pokládány za varlata, stejně jako u mužů, pouze umístěna uvnitř těla ženy.

5.2.1. Cunnus

Tato část ženina těla začíná pod podbříškem, kde roste pubické ochlupení. Pokračuje dále částí zvanou *Rima magna* nebo velká štěrbina, která končí přibližně palec od rekta. Vnitřní částí zakrývala labia, taktéž zvaná rty, které slouží jako brána chránící děložní hrdlo od všeho dráždivého. Po jejich rozdělení je možno vidět křídélka, která vypadají jako kohoutí hřebínek. Kromě potěšení, které ženě při styku přinášejí, slouží převážně jako ochrana, stejně jako předkožka na mužském penisu. V místě spoje těchto křidélek se nachází klitoris, což je houbovitý nervový výstupek podobný jako žalud na penisu. Podle Sharp je klitoris jediným důvodem, proč se v ženách probouzí chuť k sexu. Bez něj by ženy neměly ani touhu, potěšení a nemohly by počít, protože jen pohyby klitorisu dávají varlatům znamení, že je čas vypustit semeno, aby se setkalo s tím mužským.⁸⁴ Pod klitorisem se nachází výstup močové trubice a vchod do dělohy.⁸⁵

Tematizování ženské rozkoše v porodnických příručkách bylo specifické pro Anglii. Ačkoliv se jednalo o známou teorii, v příručkách pevninské Evropy se na něj důraz nekladl a celkově se téma ženiny rozkoše začalo pomalu rozvíjet až v 19. století. Rozkoš ale nebyla každodenní záležitostí. Právo na ni měly jen vdané ženy, a ještě pouze s cílem prokreace.⁸⁶ Rozkoš v návaznosti na klitoris a rozmnožování ale zmiňuje jen Jane Sharp. Peter Chamberlain zmiňuje, že je v klitorisu centrum ženiny rozkoše, ale pouze v návaznosti na porovnání ženina klitorisu s mužským penisem.⁸⁷ Vůbec ale zmínku o klitorisu v anatomických popisech porodnických příručkách pokládám za překvapivou.

⁸² STONE, Lawrence: *The Crisis of Aristocracy 1558-1641*. Oxford 1965. s. 652.

⁸³ SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 193.

⁸⁴ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 39, 41.

⁸⁵ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 38–40; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 194, 195; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 29, 30; 48-50.

⁸⁶ BENDALL, Sarah A.: *To Write a Distick Upon It: Busk and the Language of Courtship and Sexual Desire in Sixteenth and Seventeenth Century*. Gender&History, Vol. 26, Issue 2, 2014, s. 199-222, zde: s. 215.

In: https://www.academia.edu/6463478/To_Write_a_Distick_Upon_It_Busks_and_the_Language_of_Courtship_and_Sexual_Desire_in_Sixteenth_and_Seventeenth_Century_England?auto=citations&from=cover_page [cit. 2. 8. 2022].

⁸⁷ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 51, 52.

5.2.2. „Varlata“

Poloha varlat se u žen měnila v závislosti na stavu. Když nebyla těhotná, ležela z každé strany dělohy. Tam je držely takzvané rohy dělohy.⁸⁸ Pokud žena otěhotněla, přesunula se ke kyčelním kostem, kde se s pomocí volné membrány přichytila k pobřišnici.⁸⁹

Narozdíl od mužských varlat nejsou tak pevná a kulatá, ale jsou široká a zploštělá. Nejsou rovnoměrná, nýbrž pahorkovitá a dutá, naplněná vodnatou šťávou podobnou husté syrovátce.⁹⁰ Skupina autorů příručky *The Compleat Midwife's practice Enlarged* uvádí, že po uvaření má tekutina uvnitř ženských varlat stejnou konzistenci, chuť i barvu jako bílky z vajec ptáčích.⁹¹ Jak k tomuto poznatku dospěli, už ale neuvádí.

Úkolem varlat je stejně jako u mužů zajistit, aby bylo semeno plodné. To není u žen tak husté a lepkavé jako u mužů, protože dvě stejné konzistence by se nedokázaly pořádně promístit. Ženské semeno je vodnatější.⁹² To podle Chamberlaina je také důvod, proč ženám nerostou na tvářích vousy.⁹³

5.2.3. Děloha

Děloha má dvě části – krk vedoucí k samotné děloze a vnitřní dutou část. Celá děloha má šlachovitou konzistenci a není příliš citlivá. Je malá, u panen menší než u zkušenějších žen, přesto ani u starých žen není větší, než co by se vešlo do dlaně. Jejím hlavním úkolem bylo přitahovat mužovo semeno a poté jej udržet.⁹⁴ Při pohlavním styku se celá stáhne kolem semene tak, aby se jej dotýkala všemi stranami.⁹⁵

Hrdlo dělohy je svalnaté, vrásčité a chrupavčité. Tato část je velice citlivá a během sexu přináší potěšení. Hrdlo odděluje od vnitřní části dělohy takzvaná ústa. Ta se otevírají během kopulace, menstruace a porodu, ale jinak jsou pevně zavřená, převážně během ženina těhotenství. Děložní hrdlo není o moc širší než mužský penis. Je ale dost měkké, aby si ho hlava

⁸⁸ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 34.

⁸⁹ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 27; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 205; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 39.

⁹⁰ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 28, 29; SHARP. *The Midwives Book*, s. 34; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 205, 206; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 42.

⁹¹ *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 44.

⁹² CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 28, 29; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 204; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 42.

⁹³ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 29.

⁹⁴ *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 51.

⁹⁵ SHARP. *The Midwives Book*, s. 32, 33, 35; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 195, 199, 201; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 50.

penisu uměla roztáhnout. U mladých dívek je ještě o něco užší. Uvnitř hrdla se nachází hymen, – síť z jemných vazů – který je během prvního pohlavního styku protržen.⁹⁶

Rozdíly mezi autory příruček v otázkách anatomie nebyly až tak velké. Většina textů se lišila jen formulací uvedených informací. Nejpodobnější si byly příručky Petera Chamberlaina a autorů *The Compleat Midwife's practice Enlarged*. Toto ale není nijak podivné, protože autoři *The Compleat Midwife's practice Enlarged* uvádí hned na titulní straně své knihy, že vycházejí také z příručky Petera Chamberlaina. William Sermon se otázkám anatomie věnuje velmi stručně. Uvádí informace plné latinských názvů bez vysvětlivek, což je v přímém rozporu s jeho úvodním slovem, kdy přislíbil čtenářům srozumitelnost a jednoduchost textu.⁹⁷ V této části své knihy zřejmě vychází jen z učebnice anatomie.

Chamberlain prokládá vědecký anatomický text spoustou vlastních pozorování a přidává také nejen popisy, jak například varlata vypadají, ale také jaká jsou na omak. Jane Sharp zase naopak neklade na problematiku mužského těla takový důraz. Části těla jmenuje vědeckými termíny, které čtenářům vysvětluje, a také srozumitelně líčí jejich přesné umístění a funkci. Jinak než zrakem je ale nepopisuje. Více se soustředí na tělo ženské. Dává najevo, že je s ním důvěrněji seznámena než ostatní autoři. Dokonce tvrdí, že sama viděla na vlastní oči ženské varle. To je podle ní o jedno víc, než viděla většina mužů.⁹⁸ Zdůrazňuje tak, že ne všichni muži – ačkoliv vzdělání na univerzitách – jsou dostatečně kvalifikovaní k tomu, aby zastoupili porodní bábu. Svůj popis ženského těla prokládá řadou přirovnání, jako když k popisu děložního hrdla přidává příjemné metafory: „*the rose, the garland or the crown.*“⁹⁹ Na rozdíl od ostatních příruček, které poskytují jen suchý seznam, se Sharp téměř vyžívá v poetickém popisu ženského těla. Z jejího textu lze vycítit, že si uvědomovala, co ženské tělo musí zvládnout, a byla na ně za to hrdá.

Vyobrazení ženy v anatomické části podává obraz převážně pasivního jedince, ať už ze stránky fyzické nebo humorální. Autoři popisují ženu jako osobu předurčenou k přijímání svého osudu. Pasivního člena prokreace. Jane Sharp ji dokonce popisuje jako pole připravené k obdělání, zatímco muž je oráč, jehož prací je pole obdělávat.¹⁰⁰

⁹⁶ SHARP. *The Midwives Book*, s. 33, 42, 45; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 195, 198; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 33.

⁹⁷ SERMON, W.: *The Ladies Companion*, nepag. úvod.

⁹⁸ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 111.

⁹⁹ Tamtéž, s. 65.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 32.

6. Rady k početí

Další – a pro laické čtenáře pravděpodobně důležitější – část příruček autoři věnovali právě radám, jak počít a jak zařídit, aby byl potomek vysněného pohlaví. Vdát se a přivést na svět potomka – nejlépe dědice, bylo jedním z největších úkolů ženy. Tlak na ni v tomto směru působila jak církev, tak její rodina a společnost.¹⁰¹

Přístup společnosti k ženám jako k rozeným manželkám a matkám, jejichž přirozenou touhou bylo přivést na svět mnoho dětí, je sociální konstrukt, který se nevztahoval jen na raně novověkou Anglii, ale v různých formách je ve společnosti celého světa přítomen dodnes. Tento konstrukt nahradil předchozí – středověké vnímání ideálu ženy, kterým byl ideál čistoty a panenství. K podpoření nové ideologie vycházely knihy, domácí rádci, lékařské studie a kázání, jejichž zaměřením bylo vykreslit ten správný obraz ženy – matky. Důvodem k tomu byla převážně představa o nutnosti zkrotit ženu a její sexualitu. Ženy byly v 17. století stále brány jako snadno ovlivnitelné a celkově slabší pohlaví náchylné ke svodům. Bylo tedy nutné ženu zkrotit a zajistit, aby plodila děti pouze v právoplatném manželském svazku.¹⁰²

„*To conceive with child is the earnest desire if not of all yet of most women.*“¹⁰³ Jane Sharp si uvědomovala, že ne všechny ženy jsou stvořeny k tomu být matkami. Rozhodnutí žen zůstat bezdětnými pannami považovala za jiný druh Božího daru a požehnání, zároveň si ale také uvědomovala, že ani tento život není pro všechny.¹⁰⁴ Jako porodní bába měla pravděpodobně jasnou představu o všech zdravotních komplikacích, které ženy během těhotenství a po porodu mohly potkat. Bezdětné ženy měly větší šanci vést dlouhý a zdravý život, přesto byly často podrobeny výsměchu a lítosti matek ve svém okolí.¹⁰⁵ Nátlak na ženy v otázce mateřství byl mnohem větší, než si většina z nás dokáže představit. Ačkoliv v dnešní době se za neplodný považuje pár, – nebo člen páru – který nemůže počít potomka více než rok a prošel řadou lékařských vyšetření,¹⁰⁶ v Anglii 17. století byl pár považován za neplodný po celou dobu svého soužití, dokud nepočal potomka.¹⁰⁷ Pokud tato neschopnost přetrvávala, žena byla považována za prokletou nebo zatracenou Bohem, což mohlo vést až ke ztrátě sociálního

¹⁰¹ Klapisch-Zuberová, Christine: *Ženy a rodina*. In: Le Goff, Jacques (ed.): *Středověký člověk a jeho svět*. Praha 1999, s. 243.

¹⁰² Crawford, Patricia: *The Construction and experience of Maternity in seventeenth-century England*. (Dále jen *The Construction*). In: Fildes, Valerie (Ed.): *Women as Mothers in Pre-Industrial England*. Oxon 2013, s. 5.

¹⁰³ Počít dítě je upřímnou touhou ne-li všech, tak většiny žen. Sharp, J.: *The Midwives Book*, s. 93.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 128.

¹⁰⁵ Brown, P.: *Eve*, s. 76.

¹⁰⁶ World Health Organisation. In: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/infertility> [cit. 2. 8. 2022]

¹⁰⁷ Glover, V. E. C. *To Conceive*, s. 42.

postavení.¹⁰⁸ Navíc bylo díky zákonu *O uzavření manželství* možno rozpustit manželský svazek, pokud v něm vládla permanentní impotence nebo frigidita.¹⁰⁹

Pokud pár nemohl počít, bylo pravděpodobné, že vyhledali pomoc lékaře, porodní báby anebo lékařské příručky. Ty nabízely mnoho rad a důvodů, které mohly neplodnost zavinit, a jak se s nimi vypořádat. Sharp rozlišuje ve své příručce tři druhy neplodnosti: Přirozená, která je způsobena deformací pohlavního ústrojí u jednoho nebo obou členů páru. Náhodná, která je způsobena nějakou léčitelnou slabostí, jejímž odstraněním se vše uvede do pořádku. Posledním druhem je zamýšlená neplodnost, kterou si ženy i muži způsobují sami a je podle Jane Sharp neospravedlnitelná.¹¹⁰

Bylo všeobecně přijímáno, že přirozená neplodnost byla způsobena nějakým defektem v pohlavním ústrojí, špatnou krví anebo špatnou menstruační krví. Závadné mohlo být semeno – ať už mužské nebo ženské, které se tím pádem nemohlo řádně promísit v děloze ženy. Nekompatibilita genitálií se považovala také za velice zásadní. Ženy musely – stejně jako muži – mít během sexu orgasmus, jinak se neuvolnilo semeno a tím pádem nemohlo dojít k početí.¹¹¹ Nekompatibilita pohlavních orgánů tedy znamenala neschopnost stvořit potomka.¹¹²

Paradoxně ale tato víra v potřebu uspokojení ženy během styku, aby došlo k těhotenství, nebyla výhodná pro všechny ženy. Oběti znásilnění byly často nařknuty ze lži, pokud po napadení otěhotněly. Podle tehdejších představ totiž musela svolit, aby otěhotněla.¹¹³

Náhodná neplodnost mohla být způsobena například slabostí organismu, nepoměrem semen při styku, což mohlo být způsobeno přemírou používání prostředků proti neplodnosti jako máty, routy a kafru. Nebo prokletím, které vedlo k poruše erekce nebo neschopnosti vylučovat semeno. To se dalo napravit pitím vody, která kapala z huby mladého koně.¹¹⁴

Pokud děloha nepřijímala semeno, bylo to pravděpodobně způsobeno nepoměrem studeného a vlhkého. V tomto případě bylo důležité vyhnout se smutku a zlobě. Nemělo se hodně spát a ze stravy měla žena vyloučit francouzské sýry, mléko a všechno vyrobené z těsta. Neměla jíst čekanku, špenát, řepu, salát, ořechy, třešně, cibuli, česnek a podobné věci. Navíc měla jíst jen malé množství vývaru, octa a tlustého masa. Dále, aby odstranila z dělohy vlhkost, musela si namíchat sirup z pelyňku s odvarem z jeleního jazyka,¹¹⁵ fenyklu, kmínu a anýzu. To

¹⁰⁸ BROWN, P.: *Eve*, s. 76.

¹⁰⁹ INGRAM, Martin: *Church, Courts, Sex and Marriage in England, 1570-1640*. Cambridge 1987, s. 145.

¹¹⁰ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 127, 128.

¹¹¹ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 71.

¹¹² *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 243.

¹¹³ CRAWFORD, P.: *The Construction*, s. 7.

¹¹⁴ *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 243.

¹¹⁵ Jelení jazyk je menší druh kapradiny tvarem připomínající jelení jazyk. Dříve byla používána jako léčivka pro oblast tříslovin a slizů. In: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jelen%C3%AD_jazyk_celolist%C3%BD [cit. 2. 8. 2022]

bylo doprovázeno po 14 dnech pilulkami a půstem.¹¹⁶ V příručce s touto radou není uvedeno, jak přesně měla žena směs sirupu a odvaru použít, ale William Sermon ve své příručce dává na stejný problém radu použít napařovací koupel předcházenou práškem ze směsice semínek kardamomu a bílého zázvoru. Koupel se napustila z neopracované vlny uvařené ve vodě, smíchané se spoustou dřevěného popela. Nad touto lázní měla napařovat své genitálie a poté se vypotit v posteli. Druhou lázní byl odvar z popence, ovsu a slámy ve stejném poměru. Žena se nad tímto odvarem měla rovněž napařit a poté nechat svého manžela, aby se postaral o zbytek. Tato procedura se měla provádět třikrát do deseti dní.¹¹⁷ Sermon také přidává nejružnější recepty na koupele, nápoje, ale také jídlo, které mělo pomoci rychleji počít.

Můžeme si povšimnout, že rady udávané v příručkách, jsou často směřované na zámožnější ženy. Obyčejná žena si francouzské sýry a další věci nikdy odpírat nemusela, protože na ně neměla peníze. Autoři se také pravděpodobně nemuseli ohlížet na rady pro „chudší“ ženy, protože ty si jejich příručky nemohly dovolit.

Kromě receptů na nejružnější neduhy dělohy nebo semene ale příručky také nabízely rady, jak pomoci ženě, aby byla více plodná. Důležité pro početí zdravého a silného potomka byli zdraví a silní rodiče. Kromě toho ale bylo důležité dodržovat správnou životosprávu. Správná dieta znamenala silné a zdravé semeno. Čehož se docílilo silnou a zdravou krví. Pojídání přemíry tučných a masitých pokrmů utlumovalo teplotu a tím tvořilo surové tekutiny, které vytvářely špatnou krev. Správná dieta a pravidelný pohyb byly jediným způsobem, jak docílit dlouhověkosti u sebe i svých potomků.¹¹⁸ Můžeme si povšimnout, že ačkoliv příručky pracovaly se stejnými problémy a neduhy, rady na jejich léčbu se často lišily.

6.1. Početí

Odhadnout, zda žena otěhotněla, bez těhotenských testů, krevních vyšetření a ultrazvuků by bylo i v dnešní době velice náročné. Ne ale nemožné. I v tomto ohledu se ženy obracely na porodní báby a porodnické příručky, které se právě tomuto tématu také věnovaly.

Početím označují shodně autoři příruček okamžik, kdy se děloha ženy uzavře, aby se promísené semeno obou manželů mohlo začít vyvíjet v dítě.¹¹⁹

Sharp tvrdí, že ženy, převážně ty mladé očekávající první dítě, nebyly vesměs schopny rozpoznat, zda jsou těhotné. Podle jejího názoru za to mohla roztržitost a zapomnětlivost

¹¹⁶ *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 243, 244.

¹¹⁷ SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 8.

¹¹⁸ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 71.

¹¹⁹ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 71; SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 75; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 53, 54.

ohledně jejich cyklů.¹²⁰ Podle příručky Williama Sermona ale ani ostřílené matky, jako dvě ženy, které v příručce uvádí, nebyly schopny rozpoznat své těhotenství, ačkoliv už jim bylo přes padesát.¹²¹ Mohlo to být způsobeno mnoha tabu, která ve společnosti ve spojitosti se sexem a těhotenstvím panovala. Pro mnoho mladých matek bylo první těhotenství překvapením, protože nevěděly, co mají očekávat. Kvůli špatné výživě nemusela být jejich menstruace pravidelná už před početím. Navíc ani po prohlídce doktora si žena nemohla být naprosto jistá.¹²² Jak tedy bylo možné poznat, zda se žena stane matkou?

Jak už jsem výše zmínila, žena musela dosáhnout – stejně jako muž – uspokojení, aby mohla počít dítě. Věřilo se ale, že pokud žena zažila větší potěšení než kdykoliv předtím, byl to jeden z nejjasnějších ukazatelů úspěšného početí. Za další okamžitý ukazatel se považoval fakt, že semeno z ženy nevyteklo ven. Děloha se sevřela a ona pocívala chvění a slabou bolest v podbřišku.¹²³ Muž navíc mohl potvrdit, zda žena počala, pokud pocíval mírný tah nebo sání při dosažení vrcholu.¹²⁴

Pozdějšími ukazateli bylo například propadnutí se břicha, nechutenství – převážně k masu, zvracení, náhlé změny nálad, zvětšení prsou, která začala být bolestivá. Její vzhled se změnil – žilky začaly být více viditelné po celém jejím těle, oči mohly změnit barvu, propadly se a její menstruace se nedostavila.¹²⁵ Častým ukazatelem ale podle Sharp a Sermona byly chutě na věci, které normálně nebyly k jídlu.¹²⁶ Například kousek manželova pozadí.¹²⁷

Ve znacích těhotenství se příručky shodují. Jejich autoři také souhlasí, že žádná z těchto metod se nedala považovat za naprosto jistou. Stejně jako dnes bylo každé těhotenství jiné a ženy mohly mít příznaky všechny, některé anebo výjimečně také vůbec žádné.

6.2. Falešné početí

Autoři příruček se věnují také falešným početím. Žena si mohla myslet, že počala, když její menstruace nepřišla v očekávaném termínu. Ne vždy se ale jednalo o těhotenství. V některých případech, jak jsem zmínila výše, se menstruace nedostavila z důvodu nemoci nebo špatné výživy. To ale neznamená, že žena nemohla špatně diagnostikovat těhotenství, i když

¹²⁰ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 81.

¹²¹ SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 17.

¹²² BROWN, P.: *Eve*, s. 77, 78.

¹²³ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 71; SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 82; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 18, 19; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 53.

¹²⁴ SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 18.

¹²⁵ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 71; SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 82; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 19, 20; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 53.

¹²⁶ SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 20.

¹²⁷ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 82.

byla zdravá a dobře živená. Autoři příruček zmiňují útvar zvaný mola, v některých pramenech uváděn také jako *moon calf*.¹²⁸

U žen se projevovala jako těhotenství. Proto byla s těhotenstvím zaměňována. Zastavila se menstruace, břicho rostlo a nafukovalo se, stejně jako ňadra. Mohly se projevit také další příznaky, jako nevolnost a nechut' na maso.¹²⁹

Mola byla masitý shluk buněk, jehož velikost se odvíjela od doby, kterou v ženě těle rostl. Jednalo se o masitou nepravidelnou hroudu bez kostí, naplněnou krví a protkanou spoustou cév. Neobsahovala žádné orgány ani nebyla pohyblivá. Barva se různila od bílé, černé a zelené po šedivou a růžovou. Většinou se nacházela v okolí dělohy, kdy přilnula na její strany, ale nebrala si z ní žádné živiny.¹³⁰ Podle Sermona tuto molu žena většinou vyloučila během třetího nebo čtvrtého měsíce. U některých ale zůstávala déle. I roky nebo dokonce celý život.¹³¹

Autoři rozlišují dva druhy mol. Pravé a falešné. Pravou jsem již popsala výše. Ty falešné mají čtyři druhy v závislosti na tom, z čeho jsou stvořeny. Vzduchová mola je tvořená především vzduchem. Její příčinou byl přílišný chlad dělohy, jater a sleziny, který vytvořil přemíru vzduchu v dutině břišní. Vodnatá mola byla směsicí vodnatých šťáv. Ty se tvoří slabostí jater, kdy játra nedokážou vstřebávat živiny. Humorální molu vyplňovala směs různých tělních tekutin seskupujících se v dutině břišní. Membránovitá mola sestávala především z krve. Ta byla obalena v bílé membráně, která ji udržovala pohromadě.¹³²

Mola se někdy mohla objevit také při početí dítěte. V tomto případě dítě většinou nepřežilo. Buďto kvůli nedostatku živin, které od něj mola odváděla, anebo z důvodu nedostatku prostoru k růstu a správnému vývoji.¹³³

Příčiny pro vznik moly jsou nejasné. Jednou z teorií bylo nedokonalé, sterilní nebo slabé semeno muže nebo jeho malé množství, které bylo po smísení s tím ženským zaduseno její menstruační krví. Jelikož byla vzniklá směs moc slabá na to, aby vytvořila dítě, vytvoří jen masitou hroudu bez života neboli pravou molu. Další teorií bylo početí během ženiny menstruace. Stejná věc byla považována za zrod monstrózních a nedokonalých dětí. Poslední

¹²⁸ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 79; SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 84; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 31; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 57, 58.

¹²⁹ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 81; SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 86; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 34.

¹³⁰ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 79; SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 84; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 32; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 57, 58.

¹³¹ SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 31, 32.

¹³² CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 79-81; SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 85,86; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 32-34; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 58-60.

¹³³ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 79, 80; SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 85; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 32; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 58.

teorií o vzniku pravé moly byl pohlavní styk mezi manžely provázen velkou touhou ze strany ženy, která už byla těhotná.¹³⁴

Rozpoznání pravého od falešného početí nebylo jednoduché. Většinou se rozpoznávalo podle vzhledu ženy. Prsa, ačkoliv nejprve rostla, se nikdy nenaplnila mlékem. Žena byla unavená a nemohla spát, protože jí mola způsobovala bolest v podbřišku. Ve třetím nebo čtvrtém měsíci se také dalo rozpoznat, že se dítě nehýbalo. Pouze přepadlo z jedné strany na druhou podle pohybu matky. Navíc po devíti měsících se u matky neobjevily ani náznaky nadcházejícího porodu. V tomto případě se s největší pravděpodobností jednalo o falešné početí.¹³⁵

6.3. „Těhotenský test“

Také v Anglii 17. století se pokoušeli potvrdit ženino těhotenství různými způsoby. Ne v každé příručce se nacházel recept na nějakou formu „těhotenského testu“, ale většina instrukcí se shodovala.¹³⁶

Důležitá byla ženina moč. Ta se na tři dny uzavřela do sklenice. Po uplynutí této doby se muselo zkontrolovat, zda v moči plave něco živého – nejlépe nahoru a dolů. Pokud ano, žena byla považována za těhotnou.¹³⁷ K odhalení živých tvorů se moč mohla také přefiltrovat přes plátýnko.¹³⁸ Druhou metodou bylo ponořit do ženiny moči přes noc jehlu. Pokud se na ní objevily červené skvrny, žena počala. Pokud zrezla nebo ztmavla, nepočala.¹³⁹

Sermon ve své příručce uvádí návodu na „těhotenské testy“ hned osm – jako například nakuřování genitálií aromatickým kouřem, který, pokud je poté cítit ženě z dechu, značí, že neotěhotněla.¹⁴⁰ Také ale tvrdí, že žádný z nich není natolik přesný jako samotné pohyby dítěte, na které si žena musí počkat až do třetího nebo čtvrtého měsíce. Anebo se nechat prohlédnout porodní bábou.¹⁴¹ Jak má porodní bába rané těhotenství odhalit, už ale nezmiňuje.

¹³⁴ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 80; SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 85; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 32, 33; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 58, 59.

¹³⁵ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 81, 82; SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 86; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 34-36; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 60.

¹³⁶ Peter Chamberlain se ve své příručce na rozdíl od ostatních o žádném testu nezmiňuje.

¹³⁷ *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 54.

¹³⁸ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 83.

¹³⁹ *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 54. SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 83.

¹⁴⁰ SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 20-23.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 23.

6.4. Dívka nebo chlapec?

Pokud rozpoznat, zda je žena těhotná, bylo pokládáno za obtížné, pokus o určení pohlaví dítěte se dal pokládat téměř za nemožný. V tomto ohledu nebyla jiná jistější cesta než počkat, až se dítě narodí. Přesto příručky odkazují na znaky, které by rodičkám mohly pomoci určit, zda se jim má narodit chlapec nebo děvče.

Podle příruček docházelo u žen ke spoustě fyziologických změn v závislosti na pohlaví dítěte. Většina těchto pozorování se odkazuje na antické autory jako Hippokrata a Aristotela. Dokonce i Jane Sharp říká: „*To know whether the Infant conceived be male or female I refer you to Hippocrates, Aphor. 48. for it is a very hard thing to discover.*“¹⁴² Zda jeho pozorování věří, nebo jim přikládá velkou úspěšnost, už ale nezmiňuje.

Rady v příručkách operují převážně s tím, že všechny ukazatele pohlaví dítěte se rozlišují podle strany těla ženy, na kterém se projeví. Pravá strana se přisuzovala uložení chlapečka, zatímco ta levá náležela dívce. Vztahovalo se to k oteklým prsům, kdy jedno mělo vždy nabýt více než to druhé, také k naběhlým žilám a podlitým očím, kdy se znaky vyskytovaly více na jedné než na druhé straně. Bříško ženy se s postupujícím těhotenstvím mělo také více kulatit na jedné straně. Na této straně rovněž cítila první pohyby. Navíc měla mít žena čekající chlapce lepší barvu a celkově být v lepším rozpoložení a zdraví.¹⁴³

William Sermon se ve své příručce rovněž odvolává na Hippokrata a uvádí návrhy, jak docílit vysněného pohlaví potomka. Podle jeho rad by se muž, který usiluje o dědice, měl se svou ženou milovat, jakmile jí skončí menstruace. Pokud si přeje dívku, měl by se svou ženou ulehnout až několik dní po skončení jejího cyklu.¹⁴⁴

¹⁴² Abyste se dozvěděli, zda je počaté nemluvně chlapec nebo dívka, odkazují vás na Hippokrata, Aphor. 48., protože zjistit to je velice těžká věc. SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 83.

¹⁴³ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 83; CHAMBERLAIN, T.: *Midwives Practice*, s. 73; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 26; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 56, 57.

¹⁴⁴ SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 29.

7. Rady v těhotenství

Těhotenství v 17. století se nedá ani zdaleka srovnávat s tím v dnešní době. Ženy trpěly řadou neduhů a nemocí, často bez možnosti zjistit, co je trápí. Navíc byly v tehdejší společnosti samovolné potraty a porody mrtvých dětí častější,¹⁴⁵ než si mnozí z nás uvědomují.

S potraty měla zkušenost většina žen 17. století. Šance, že žena své dítě potratí, byla mnohem vyšší, než že zemře u porodu.¹⁴⁶ Ať už se jednalo o ztrátu dítěte nebo falešné těhotenství, které jsme zmínili v minulé kapitole, zdravotní následky byly pro ženy stejné. Potrat pro ni znamenal nejen ztrátu dítěte, ale také s největší pravděpodobností ohrožení její schopnosti počít dalšího potomka, nebo dokonce smrt.¹⁴⁷ Podle Sermona mohla potrat u ženy vyvolat i každá nepatrná událost.¹⁴⁸

O tom, že strach ze samovolného potratu byl součástí každodenního života žen a jejich rodin, svědčí také porodnické příručky. Autoři příručky *The Compleat Midwife's practice Enlarged* věnují této problematice téměř třicet stran své knihy. V nich se snaží nabádat ženy k opatrnosti a vysvětlit možné příčiny ztráty těhotenství.

V této kapitole bych se chtěla zaměřit na příkoří, kterému ženy během těhotenství čelily, na rady, které příručky dávaly ženám pro průběh jejich těhotenství, a zjistit, zda se pohled autorů na ženy v této situaci lišil.

Během svého života se raně novověké ženy učily, že utrpení, které zažívají u porodu, je trestem za prvotní hřích. I přesto žily s vědomím, že jejich životním posláním je přivést na svět potomka. Těhotenství a zrod nového života se ale mohl kdykoliv proměnit ve zrod smrti a bolesti.¹⁴⁹

Sermon i Sharp ve svých příručkách píše, že pro zdravé těhotenství by žena měla dodržovat šest pravidel. Vzduch, jídlo a pití, spánek a bdělost, cvičení a odpočinek, plnost a prázdnota a vášeň mysli.¹⁵⁰ Tyto pravidla zakládali na Galénově teorii *sex res non naturales* – *šest nevrozených věcí*, kterými mohl každý člověk ovlivňovat své zdraví. Tato teorie se

¹⁴⁵ DONAGHY, Paige: *Miscarriage, False Conceptions, and Other Lumps: Women's Pregnancy Loss in Seventeenth – and Eighteenth – Century England*. (Dále jen: *Miscarriage, False Conceptions, and Other Lumps*) In: *Social History of Medicine*, Vol. 34, Issue 4, 2021, s. 1138-1160. In: <https://academic-oup-com.eres.qnl.qa/shm/article/34/4/1138/6354884> [cit. 2. 8. 2022]

¹⁴⁶ ANSELMONT, Raymond A.: "A Heart Terrifying Sorrow": *An Occasional Piece on Poetry of Miscarriage*. *Papers on Language and Literature*, 33/1, 1997, s. 13-46, zde s. 13.

¹⁴⁷ EVANS, Jennifer. READ, Sara: "Before Midnight she had Miscarried": *Women, Men and Miscarriage in Early Modern England*. *Journal of Family History* 40(1), 2015, s. 1.

¹⁴⁸ SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 36.

¹⁴⁹ DONAGHY, Paige: *Miscarriage, False Conceptions, and Other Lumps*. In: <https://academic-oup-com.eres.qnl.qa/shm/article/34/4/1138/6354884> [cit. 2. 8. 2022]

¹⁵⁰ SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 36.

v lékařských textech objevovala po staletí.¹⁵¹ Její zahrnutí v porodnických příručkách pokládám – kromě tradice – také za snahu autorů ulevit nastávajícím matkám a dát jim alespoň nějaký pocit kontroly nad svým těhotenstvím.

Každý aspekt života těhotné ženy měl být pokud možno pečlivě kontrolován. Žena, všeobecně přijímána jako slabší, se během svého těhotenství totiž stala náchylnější a předcházet jakémukoliv nebezpečí pro ni i pro dítě se mělo stát její nejvyšší prioritou.

Vliv na její stav mělo ovzduší. Žena se měla vyvarovat pobytu v příliš chladném nebo studeném vzduchu. Nebyl pro ni dobrý ani vlhký vzduch náchylný k mlhám a větru. Převážně jižní vítr byl považován za obzvláště škodlivý. I jen jeho mírné zavanutí mělo u ženy vyvolat potrat. Ten severní u žen způsoboval revma, katary a kašel, které často zapříčinily předčasný porod.¹⁵²

Po otěhotnění bylo důležité, aby žena upravila svůj jídelníček. Velikost porce měla být tak akorát, aby ani jeden z nich netrpěl hladem, protože postění zapříčinilo nemocné dítě, které se pravděpodobně narodilo předčasně z důvodu hledání výživy. Přejídání zase mohlo dítě vyživit natolik, že nedokázalo dlouho zůstat v děloze matky. Navíc měla ze svého jídelníčku žena vyřadit všechno jídlo, které mohlo negativně ovlivnit rovnováhu jejich tělesných šťáv, jako příliš kořeněné, solené, studené, horké a vlhké. Za vhodné maso se pokládalo holubí, kuřecí, husí, želví, bažantí, skřivani, koroptví, telecí a skopové. Vhodnými bylinkami byl například salát, štěrbák, rostliny brutnákovité a borák. Měla se však vyvarovat vši syrové zeleniny. Jako poslední chod si žena mohla dopřát hrušky, marmelády, třešně nebo slivoně.¹⁵³

Spát měla žena devět hodin vždy v noci, ale nikdy ne hned po večeři. Spánek byl důležitý pro trávení všeho, co přes den snědla. Ale měla se snažit vyvarovat spaní přes den a bdění v noci. Svůj denní režim měla žena doplňovat lehkým cvičením, které ale nesmělo být příliš náročné. Náročné cvičení mělo za následek uvolnění cév vyživujících dítě a tím pádem i potrat.¹⁵⁴

Během svého těhotenství měla žena zůstat ve velkém klidu. Hlasité zvuky střelby nebo zvonů, pokud se žena vydělala, mohly vyvolat potrat. Přílišný smích, pláč nebo vztek byly také velice škodlivé pro očekávané dítě. Jízda v kočárech byla pro těhotné zakázána. Podle

¹⁵¹ JARCHO, Saul: *Galen's Six Non-Naturals: A Bibliographic Note and Translation*. In: *Bulletin of the History of Medicine*, Vol. 44, No. 4, 1970, s. 372-377, zde s. 373.

In: https://www.jstor.org/stable/44450783#metadata_info_tab_contents [cit. 2. 8. 2022]

¹⁵² SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 36; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 63.

¹⁵³ SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 37; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 63, 64.

¹⁵⁴ SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 39; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 64.

Sermona byla nejvíce škodlivá v prvních třech měsících, zatímco podle příručky *The Compleat Midwife's Practice Enlarged* jsou nejškodlivější poslední tři měsíce těhotenství.¹⁵⁵

Během prvních čtyř měsíců těhotenství neměla žena uléhat s manželem. Věřilo se, že pohlavní styk by mohl s dítětem příliš otrást a vyvolat tak nejen potrat, ale také krvácení u matky, která byla pro matku i pro dítě škodlivá. Vhodné měsíce pro styk byly šestý a devátý. V devátém byl dokonce podporován, protože měl usnadňovat a urychlovat porod.¹⁵⁶

Během svého těhotenství byla žena pokládána za nemocnou. Příručky toto období nazývají „nemoc devíti měsíců“, na kterou musel být brán řádný ohled. Žena podstupovala během svého těhotenství řadu nepříjemností a možných nehod. Bylo její povinností udělat vše pro to, aby se zachovala v nejlepším možném zdraví a klidné mysli.¹⁵⁷ Přesto převážně Jane Sharp nabádala ženy k tomu, aby se nechovaly jako nemocné a své těhotenství nestrávily na židli. Její teorií bylo, že líná mysl i tělo jsou mnohem škodlivější než všechny ostatní aktivity.¹⁵⁸

Příručky radily ženám, jak se správně chovat a co dělat, nedávaly jim však už náповědu k tomu, jak klidu a vyvážených emocí dosáhnout. Většina žen, pokud už měly jiné děti nebo dokonce pracovaly, si nemohla dovolit ani zajistit klidné prostředí bez škodlivých vlivů. A ačkoliv beru v potaz, že příručky vykreslují obraz ideální situace, nepříjde mi ve většině případů reálná. Jane Sharp si uvědomovala, že ne všechno může žena ovlivnit, když říká, že i ty nejsilnější ženy nezvládnou navždy zadržovat nespokojenost a smutek. Bylo podle ní více důležité soustředit se na fyzické zdraví, které mělo na zdraví dítěte největší vliv.¹⁵⁹

Jako přípravu na porod a jeho možné usnadnění nabádají porodnické příručky k natírání ženina břicha a podbřišku několik týdnů před porodem uvolňujícími mastmi a oleji. Taky měla dopomoci teplá koupel. Pokud, jak říká Chamberlain, ženy našly kád', do které se ještě vešly.¹⁶⁰

Jane Sharp se ve své příručce soustředí spíše na praktické stránky těhotenství a potratů, které by mohly ženám nastítnit, co je čeká, a porodním bábám pomoci identifikovat komplikace.

Nejrizikovější částí těhotenství byly pro ženu i dítě první dva měsíce, kdy byly svaly držící dělohu uzavřeny moc slabé a mohly se kdykoliv otevřít pod tíhou dítěte. Varovala také, že ne všechna menstruační období je během těhotenství špatná. Upozorňovala, že některé ženy měly slabě zbarvené, vodnaté menstruační období během prvních měsíců těhotenství. Tato krev byla málo výživná, a proto se jí tělo potřebovalo zbavit. Až tmavá a hustá krev měla v ženách vzbuzovat

¹⁵⁵ SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 39, 40; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 64, 65.

¹⁵⁶ SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 40, 41; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 65.

¹⁵⁷ SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 42, 43; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 65.

¹⁵⁸ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 136.

¹⁵⁹ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 138.

¹⁶⁰ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 105, 106.

obavy. Převážně pokud se objevila v pokročilém stádiu těhotenství.¹⁶¹ Jane Sharp se jako jediná autorka příruček snažila adresovat strach, který v ženě mohly jakékoliv symptomy potratu během těhotenství vyvolat. V kontrastu k ostatním autorům se Chamberlain těhotenstvím nezabývá. Po kapitolách o početí se rovnou přesouvá k pojednání o přípravě ženy na porod. Z toho vyvozují, že jakožto lékař porodník se sice o porod zajímal, ale co mu předcházelo a jak ženám případně pomoci, jej už netrápilo, protože u toho nikdy nebyl přítomen.

Z příruček můžeme vyčíst, že žena byla pokládána za zodpovědnou v oblasti těhotenství. Bylo její prací zajistit, aby se dobře stravovala, zamezila nehodám a emocionálnímu vypětí. Autoři příruček vůbec nezmiňují, že by se o rodičky někdo staral nebo jim pomáhal, což pokládám za zajímavé, protože všichni si museli uvědomovat, jak porod probíhal. Žena byla obklopena svými blízkými přítelkyněmi a rodinou, které jí pomáhaly v těžkých chvílích pod vedením porodní báby. Je pro mě tedy těžko uvěřitelné, že by žena neměla svůj doprovod a pomoc také během těhotenství, nemluvě o podpoře a zodpovědnosti manžela.

Autoři příruček si museli uvědomovat důležitost starosti a péče o ženu, stejně tak, jako důležitost toho, aby žena byla opatrná. Jejím těhotenství a rizikům spojených s nezodpovědným chováním věnují rozsáhlé pasáže, ať už se jedná o příručku psanou ženou nebo mužem. Jedinou výjimkou je již výše zmíněný Peter Chamberlain, který ve své příručce na rozdíl od Sermona nezmiňuje vůbec.

¹⁶¹ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 134, 135.

8. Porod

Celé ženino těhotenství od početí až k porodu bylo provázeno řadou nejistot a úskalí. Porod byl vyvrcholením jejího očekávání, ale také největším strašákem. Znamenal pro ni životní změnu, ať už se vyvinul kterýmkoliv směrem.

Těhotenství bylo podle Sharp tak nebezpečné, že porod musel obnášet velké bolesti. Tak velké, že se jednalo o největší utrpení, které žena na zemi zažije.¹⁶² S tímto také počítaly všechny příručky, když zahrnujly kapitoly o tom, jak usnadnit ženin porod a co nejvíce jí ulevit.

Porod v raně novověké Anglii probíhal za zavřenými dveřmi porodního pokoje. Rodička neměla ani zdaleka tolik soukromí, kolik mají ženy při svém porodu k dispozici dnes. Porodní rituál obnášel přítomnost žen z blízkého kruhu budoucí matky – většinou příbuzné a přítelkyně, které k porodu pozvala sama matka během posledních týdnů svého těhotenství.¹⁶³ Ženy si takto projevovaly solidaritu během času utrpení, které všechny poznaly nebo teprve měly poznat. Nabízely rady a podporu budoucí matce a asistenci porodní bábě.¹⁶⁴

V této kapitole se budu zabývat pohledem porodnických příruček na porod samotný. Bude mě zajímat, jak ženy a porodníci rozpoznávali čas porodu. A jak se příručky vypořádaly s těžkými a složitými porody. Zajímat mě budou převážně, pokud autoři mezi svými díly měli nějaké rozdíly.

8.1. Začátek porodu

Když se žena odebrala do svého porodního pokoje a nechala zavolat své společnice a porodní bábu, musela se připravit na vše, co ji mohlo potkat. Bylo pravděpodobné, že ve svém životě už byla pozvaná k asistenci u porodu, nebo slyšela rozhovory mezi ženami, takže měla představu o tom, co ji čeká. Strach a nejistota byly ale tradičním průvodcem tohoto rituálu. Ženy věděly, že mužou při porodu umřít, ačkoliv se tato šance pohybovala na méně než deseti procentech.¹⁶⁵ Komplikace spojené s porodem a poporodní komplikace se mohly kdykoliv zvrtnout a provázet ji týdny, měsíce nebo i roky.¹⁶⁶

Porod neprobíhal u všech žen stejně. Lišily se komplikace, průběh, a dokonce i polohy. Polohu u ženy často určovala její postava a fyzická zdatnost. Unavené a slabé ženy při porodu

¹⁶² SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 129, 130.

¹⁶³ WILSON, A.: *The Making of Man Midwifery*, s. 25.

¹⁶⁴ POLLOCK, Linda A.: *Childbearing and Female Bonding in Early Modern England*. In: *Social History*, Vol. 22, No. 3 1997, s. 286-306, zde s. 288. In: <https://www.jstor.org/stable/4286442> [cit. 2. 8. 2022].

¹⁶⁵ POLLOCK, Linda.: „*Embarking on the Rough Passage: The Experience of Pregnancy in Early-modern Society*.“ In: FILDES, Valerie (ed.): *Women as Mothers in Pre-Industrial England: Essays in Memory of Dorothy McLaren*. Oxon 2013, s. 39-67. zde s. 40.

¹⁶⁶ ASTBURY, L.: *Being Well*, s. 502.

ležely, jiné používaly porodnickou židli a další se opíraly o své společnice, usazené na kraji postele.¹⁶⁷ Tlusté masité ženy ale měly ležet tváří dolů, aby donutily dělohu se otevřít a tlačily jí směrem dolů.¹⁶⁸

Při počátečních bolestech se žena měla přesunout do své ložnice, kde měla chodit, dokud jí to bolesti dovolily. Mohla si lehnout a chvíli odpočívat, příručky ale kladly důraz na to, aby jen neležela v posteli. Ulehnout měla žena až při začátku porodu, kdy zaujala polohu s podloženou hlavou, vyzdviženým zadečkem a nohama zapřenýma o prkno.¹⁶⁹

Porod mohla porodní bába poznat podle polohy břicha. Pokud spadlo dolů a zdálo se duté, znamenalo to, že dítě sestoupilo níž a chystalo se k porodu. Stejně tak mohla identifikovat počátky porodu podle bolestí, které sestupovaly směrem dolů. Nejjistější pro určení počátku porodu ale bylo vyšetření, které porodní bába provedla rukou potřenu maslem, a po hmatu zkusila, zda se děložní hrdlo začalo otevírat.¹⁷⁰

Ačkoliv rady ohledně porodu a jeho průběhu jsou ve všech příručkách téměř stejné, často se liší formulace, která dává textům lehce rozdílný nádech. Například když příručka *The Compleat Midwife's practice Enlarged* pojednává o tom, jak porodní bába zjistí, jestli žena rodí, uvádí větu: „...*the first thing that the Midwife is to ask, is, when she did conceive?*“¹⁷¹, zatímco Sermon svou poučku formuluje: „... *who must (midwife) demand of them (mother), whether they have gone their full time, and are ready to be delivered, and at what time they conceived.*“¹⁷² Ačkoliv informace, kterou se autoři snaží sdělit, je stejná, vyvolává ve mně – a tudíž předpokládám, že vyvolával i v ženách jiných – Sermonova příručka daleko větší pocit odtažitosti než příručka *The Compleat Midwife's practice Enlarged*. Jako by Sermon rodičky neviděl jako trpící osoby, ale pouze jako objekty, které je nutno co nejrychleji odrodit.

Příručky nabádaly ženy, aby byly odvážné a snažily se, co mohly. Nejlepší bylo se utížit a tlačit se zadržným dechem, jako by vykonávala obyčejnou potřebu.¹⁷³ Sermon dokonce přidává, že utrpení v tichosti je mnohem lepší než nařikání a pláč.¹⁷⁴ Jestli ale myslel lepší pro něho nebo pro rodící ženu, už nepíše.

¹⁶⁷ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 108; SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 153; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 109; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 94.

¹⁶⁸ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 153.

¹⁶⁹ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 107; SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 148; *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 109; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 93-95.

¹⁷⁰ *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 111; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 98, 99.

¹⁷¹ „První věc, na kterou se porodní bába má ptát, je, kdy počala?“ *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 111.

¹⁷² „...*ta (porodní bába) musí (po matce) požadovat, zda donosila do konce, jestli je připravená родit a kdy otěhotněla.*“ SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 98.

¹⁷³ *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 110; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 96, 101.

¹⁷⁴ SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 96.

V žádném případě se neměla porodní bába snažit porod urychlit roztahováním porodních cest nebo protrháváním blán. Něčím takovým nejenže ubližovala ženě, ale také s největší pravděpodobností zabila nenarozené dítě, protože nechala uniknout všechnu plodovou vodu před tím, než bylo dítě připraveno.¹⁷⁵

8.2. Těžký porod

Těžký nebo komplikovaný porod byl noční můrou všech nastávajících matek. Ačkoliv ne všechny porody byly těžké nebo komplikované, porodní báby musely porozumět rizikům, která s sebou těžký porod přinášel, a musely také vědět, jak se zachovat, kdyby na něj narazily. Předpokládám, že strach panující mezi ženami byl jeden z důvodů, proč autoři zahrnuli do svých příruček také rady, jak těžkému porodu předejít.

Teorii o tom, jak jim zabránit, kolovalo mezi lidmi spoustu. Viníkem mohla být matka, dítě anebo vnější činitelé.

Největší problém u ženy představoval její věk. Pokud byla příliš mladá, věřilo se, že její porodní cesty jsou také příliš úzké,¹⁷⁶ anebo naopak když byla příliš stará, její porodní cesty nebyly dostatečně pružné.¹⁷⁷

Těžký porod způsobený dítětem byl nejhorší, protože se mu nedalo nijak předejít ani zabránit. Většinou obnášel fakt, že dítě bylo ve špatné pozici, bylo příliš velké nebo už mrtvé.¹⁷⁸ Jane Sharp doprovází svou knihu obrázky možných poloh dítěte. Píše ale také, že ne všechny porodní báby se setkají se všemi těmito polohami.¹⁷⁹ Problémům s pozicí dítěte se nedalo předejít. Příručky se tedy nevěnují radám pro budoucí matky, jak se správně chovat. Udávají ale instrukce, jak se má zachovat porodní bába, kdyby se s nimi náhodou setkala.

Externí činitelé byli naopak něco, co se ovlivnit dalo. Podle humorální teorie se těžký porod objevil, když byla porodní místnost příliš chladná nebo naopak příliš horká. Všechny příručky shodně nabádaly, aby se zamezilo těmto excesům.

Dalším problémem mohly být pachy, především ty sladké, které podle všeho měly za následek stažení dělohy směrem vzhůru, protože byla k vůni lákána.¹⁸⁰

Největší vliv na rodičku ale měla sama její společnost. Ženy v jejím úzkém kruhu mohly ovlivnit její porod hned několika způsoby. Například když mezi společníci a rodičkou panovalo

¹⁷⁵ *The Compleat Midwife's practice Enlarged*, s. 113; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 102.

¹⁷⁶ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 129, 130.

¹⁷⁷ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 110.

¹⁷⁸ GLOVER, V. E. C.: *To Conceive*, s. 128.

¹⁷⁹ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 154, 155.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 172.

napětí, ženu čekal těžký porod. Stejně tak pokud některá žena překřížila své prsty, zabránila tak rodičce porodit.¹⁸¹

Podle mého názoru měly všechny tyto rituály a pověry navodit rodičce pocit, jako by svůj osud dokázala ovlivnit a zařídit si snadný porod. V Anglii 17. století, kde vládla převážně protestantská víra, měly ženy nevýhodu oproti svým katolickým kolegyním. Katolíci používali ke zmírnění strachu a zajištění si ochrany relikvie a různé artefakty světců. Takový talisman ale protestantské ženy k dispozici neměly, a tak se musely pokusit najít úlevu jinde.¹⁸²

8.3. Porody mrtvých dětí

Porodní bába převzala vedení porodu od okamžiku, kdy překročila práh porodního pokoje. Jejím úkolem bylo zjistit, zda žena skutečně rodí a jak je daleko. Poté ji taky měla vyšetřit a pokusit se zjistit, jak je na tom dítě. Mrtvé dítě mohla porodní bába poznat například podle zapáchající odtékající plodové vody, svěšených prsou, zapáchajícího dechu, nemocné vizáže, snů o mrtvých anebo z absence reakce pohybu dítěte.¹⁸³ Bylo důležité identifikovat, jak na tom matka i dítě jsou převážně proto, že mrtvé dítě ohrožovalo život matky. Pokud porodní bába uznala dítě za mrtvé, měla použít jakoukoliv medicínu, aby porod vyvolala a uspíšila a tím zachránila matku.¹⁸⁴ Sermon ve své příručce udává recepty na nejrůznější masti, oleje a plyny, které měly pomoci mrtvé dítě vypudit. Jako alternativu při neúspěchu zmiňuje nástroje používané chirurgy, ale jelikož nejsou určeny pro použití ženami, nepopisuje, jak se s nimi správně zachází.¹⁸⁵

Schopnost rozeznat, zda je dítě mrtvé nebo živé, byla pro porodní bábu zásadní. Při pokusu o jeho nešetrné vytažení nebo při povolání chirurga, který použil nástroje jako hák nebo jehlice, by bylo živé dítě jinak zbytečně zabito.¹⁸⁶

Jane Sharp a Peter Chamberlain ve svých příručkách dávají rady, jak mrtvé dítě vytáhnout z matky pomocí nástrojů¹⁸⁷. Tím ale odporují přísaze porodních bab, kterou jsme přiblížili v kapitole o církevním dohledu nad porodními bábami. Použití nástrojů měly porodní báby v Anglii zakázáno.¹⁸⁸

¹⁸¹ SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 113.

¹⁸² CRAWFORD, P.: *The Construction*, s. 8.

¹⁸³ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 145, 146; SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 135, 136; CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 138; Willoughby, P.: *Observations in Midwifery*, s. 57.

¹⁸⁴ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 147; CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 138.

¹⁸⁵ SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 143.

¹⁸⁶ GLOVER, V. E. C.: *To Conceive*, s. 137, 138.

¹⁸⁷ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 148-150.

¹⁸⁸ ALLOTEY, Jenette: *English midwives' responses to the medicalisation of childbirth (1671-1795)*. (Dále jen *English midwives*). Manchester 2011. s. 535.

Nabízí se mi tři možnosti, proč by Jane Sharp psala o – pro ženy – zakázaných postupech. Prvním z nich bylo, že ačkoliv se jednalo o zakázané techniky, porodní báby je přesto používaly a na chirurgy nečekaly. Nebo naopak na chirurga čekaly, ale ten je místo převzetí operace jen dozoroval a navigoval, jak by dosvědčovalo jeho užití „*Then let the midwife [...] put in instrument, and apply them to draw it out...*”¹⁸⁹

Druhou možností bylo, že si Jane Sharp uvědomovala, jak nezodpovědně a nadšeně mužští porodníci nástroje používali, i když nebyly potřeba,¹⁹⁰ a tak chtěla podat popis správného použití nástrojů.

Třetí možností je, že ačkoliv byly techniky zakázané, ne vždy se jejich použití dalo vyvarovat. Porodní báby v menších městech nebo na vesnicích neměly přístup k chirurgům jako porodní báby ve velkých městech. Myslím si, že pokud musely spoléhat jen na vlastní schopnosti bez restrikcí zákonů a chirurgů, byla znalost o vytažení plodu s pomocí nástrojů pro porodní báby zásadní. Tohle si možná uvědomoval i Chamberlain, když použití nástrojů popsal ve své příručce bez jakékoliv kritiky vůči porodním bábám, jaké se dopouštěl například Willoughby. Ten ve své knize velice často odkazuje na porodní báby, které nevěděly, co mají dělat, ale týraly rodičky svou nekompetentností.¹⁹¹

8.4. „Alternativní“ porod

Jako alternativní mám v této části práce na mysli císařský řez. Jednalo se o proceduru, která měla být určena specificky k záchraně dítěte, pokud se považovalo za živé i po smrti matky. Chamberlain se o něm ve své příručce zběžně zmiňuje jako o možnosti zachránění dítěte, pokud matka umírá. Sám říká, že je tento zákrok chirurgy a lékaři pokládán za nemorální, i když někteří tvrdí, že je možné jej provést bez zabití matky. Odmítá se k němu ale široce vyjadřovat a jediné, co popisuje, je stručný popis, jak vytáhnout dítě z mrtvé matky.¹⁹²

To, že o císařském řezu píše sama Sharp, pokládám za překvapivé. Jak jsem již zmínila výše, ženy nesměly používat nástroje, ač podle Chamberlaina a Sharp se to mohlo dít. Císařský řez by se ale dal považovat za opravdový chirurgický zákrok.

In:https://www.academia.edu/3523468/English_midwives_responses_to_the_medicalisation_of_childbirth_1671_1795 [cit. 2. 8. 2022]

¹⁸⁹ „*Nechej porodní bábu, aby vložila nástroj a vytáhla to ven...*“ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 146.

¹⁹⁰ ALLOTEY, J.: *English midwives*, s. 536.

¹⁹¹ WILLOUGHBY, P.: *Observations in Midwifery*, s. 77, 78.

¹⁹² CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 151.

Sharp, stejně jako Chamberlain, píše, že otázka císařského řezu je pokládána za morální, i když někteří doktoři s ní polemizují. Nikdy by si ale nepřála, aby někdo tento zákrok použil na živé ženě.¹⁹³ Brala ho tedy pouze jako prostředek záchranu dítěte.

Při císařském řezu se měly ústa a intimní partie udržovat otevřené, aby i přes matčinu smrt mohlo dítě dýchat. Žena se měla přetočit na levou stranu, rozříznout její břicho a vytáhnout dítě.¹⁹⁴

Jane Sharp nedoporučuje ostatním porodním bábám, aby tento zákrok prováděly. Stejně jako Chamberlain o něm do detailu nepíše. Pouze jej uvádí jako možnost, aby si porodní báby věděly rady, kdyby se dostaly do bezvýhodné situace. Ale Sermon ani příručka *The Compleat Midwife's practice Enlarged* se o něm nezmiňují.

Porod v Anglii 17. století byl největším milníkem v životě ženy. Zároveň ale také největším strašákem v jejím životě. Měl představovat Boží trest za Evinu neposlušnost. Proto neděsil ženy jen, když byl těžký, bolestivý a dlouhý, ale také pokud byl moc rychlý a jednoduchý, což bylo považováno za ostudné, protože žena unikla trestu, který jí byl předurčen. Něco takového bylo vyhrazeno jen pro hříšné nevěstky. Jejich utrpení mělo přijít až po smrti.¹⁹⁵

Porodnické příručky se v názorech na porod nelišily. Podávaly stejný obraz pravděpodobně přebíraný z dřívějších příruček zobrazující tradiční průběh porodu. Rozdíl mezi autory zaznamenávám ve stylu psaní, kdy se například Sermon vyjadřuje o ženách a jejich příkořích velice neuctivě. Například když po popisu ženina porodu porovnává anglické ženy s těmi americkými. Podle jeho knihy braly americké ženy tlumící léky a byly tak po porodu dostatečně zdravé na to, aby mohly okamžitě ulehnout se svým manželem. Jelikož tohle anglické ženy nedělaly, nesměly se podle něj divit, že manžel bude trávit čas s děvečkou nebo sestrou.¹⁹⁶

Dalším rozdílem, který jsem v příručkách našla, byl přístup autorů k porodům mrtvých dětí. Sermon ani autoři příručky *The Compleat Midwife's practice Enlarged* nepojednávají o tom, co měla porodní bába dělat, když nezabraly léky a oleje pro vypuzení mrtvého dítěte. Jane Sharp a Peter Chamberlain se rozepisují také o použití nástrojů a císařském řezu, což právě u porodní báby pokládám za překvapivé.

¹⁹³ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 150, 151.

¹⁹⁴ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 151; CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 151.

¹⁹⁵ SHARP, J.: *The Midwives Book*, s. 130.

¹⁹⁶ SERMON, W.: *The Ladies Companion*, s. 98.

Závěr

Tato bakalářská práce si kladla za cíl nahlédnout do života žen očima porodnických příruček vydávaných v Anglii v druhé polovině 17. století. Práce se zabývala několika aspekty období těhotenství, a to od jeho počátků až po samotný porod.

Zkoumanými díly byla příručka Jane Sharp – *The Midwives book. Or the Whole Art of Midwifry Discovered*; Petera Chamberlaina – *Midwives Practice: Or, a Guide for Women in that high Concern of Conception, Breeding, and Nursing Children*; Williama Sermona – *The Ladies Companion, or the English Midwife* a příručka *The Compleat Midwife's practice Enlarged*. Pro doplnění jsem také nahlédla do knihy Percivala Willoughbyho – *Observations in Midwifery. As Also the Countrey Midwives Opusculum or Vade Mecum*.

Zaměřila jsem se nejprve na porodnické příručky samotné. Vydávali je z velké části muži – většinou lékaři nebo vzdělanci, kteří svým doplňováním překladů a přepisy cizích děl rozšiřovali vědění v oblasti porodnictví. Nejednalo se ale jen o rozšiřování znalostí učenců a možná i porodních bab, ale také laiků, kteří díky překladům do angličtiny získali náhled do jinak utajovaného světa žen.

K pochopení jejich práce jsem se věnovala také samotným porodním bábám. Být porodní bábou znamenalo být zkušenou ženou profesionálkou, ať už se žena narodila do jakékoliv vrstvy společnosti. Tato role se pojila s velkou zodpovědností. Porodní bába měla na starost nejen rodičku samotnou a snahu o to, aby její dítě bylo v pořádku přivedeno na svět, ale také vzdělávání další generace porodních bab.

Porodní báby byly rádkyně, učitelky a samostatné ženy. Ve společnosti zastávaly ušlechtilou roli. Porodní bábou se žena mohla stát po získání licence, pro kterou byla nutná praxe a povolení církevních představitelů. Splnění podmínek licence završila adeptka přísahou, ve které slibovala bezúhonnost a pokoru. Ačkoliv byla jejich práce ovlivňována církví nebo lékaři, pracovaly samy a fungovaly dále, i když se oficiální systém začal rozpadat.

Příručky se zabývaly také otázkou lidské anatomie. Chápání lidského těla se v 17. století od toho dnešního lišilo. Ženy byly chápány jako obrácení muži se stejnými orgány a funkcemi. Anatomické popisy lidských těl sloužily pravděpodobně převážně k pomoci lékařům a porodním bábám určit problémy, které by mohly u párů vyzorovat s ohledem na problémy s početím nebo jinými komplikacemi vztahujícími se k rozmnožování.

V této kapitole jsem poprvé narazila na zmínku o ženské rozkoši jako podmínce k početí. Tato představa byla v Anglii rozšířená a dostala se až do porodnických příruček. Tím

se ty anglické lišily od příruček pevninské Evropy. Nejvíce tuto myšlenku propagovala právě Jane Sharp.

Další kapitola se soustředila na otázky početí. Společnost raně novověké Anglie byla orientovaná na rodinu. Ideál ženy – matky ve společnosti převládal a ženy byly vedeny k tomu, aby se co nejrychleji staly matkami. V tomto ohledu jsem shledala překvapivým, že zrovna Jane Sharp – žena a možná také matka – zastávala názor, že ne každá žena je stavěná na to být matkou.

Početí a zdravého potomka se dalo dosáhnout vyváženou stravou a cvičením. Příručky ale také radily, jak si ověřit, že je žena těhotná pomocí domácích „těhotenských testů“ v podobě zkoušek moči nebo nakuřování. Vysněného pohlaví potomka se pak dalo dosáhnout převážně načasováním, které se odvíjelo od konce ženiny menstruace.

Těhotenství bylo pro ženu obtížným obdobím protkaným nadšením i strachem. Samovolné potraty byly časté, a tak se porodnické příručky zaměřily na to, jak ženám v tomto období pomoci. Rozhodující byla lepší strava a nenáročná cvičení, které ženino tělo nejenže připravilo na porod, ale také udržovalo její mysl od smutku a melancholie, která byla pokládána za škodlivou. Jediným autorem, který těhotenství nezmínil (až na jeho samotný konec), byl Peter Chamberlain, který pravděpodobně s těhotnými ženami do styku nepřicházel.

Poslední část mé práce se zabývala porody samotnými. Jejich popisy se v příručkách shodovaly. Porod vedla porodní bába za asistence společnic rodičky. V čem se ale příručky rozcházely, byla otázka porodu mrtvých dětí. Překvapivě Jane Sharp popisuje, jak správně používat nástroje jako hák nebo jehlice. To bylo vzhledem k zákazu používání nástrojů ženami velice neobvyklé. Stejně tak mě překvapil Peter Chamberlain, který místo očekávaného pohrdání porodními bábami, jak ve své knize prezentuje Willoughby, sám píše o porodní bábě používající nástroje.

Velmi překvapivé bylo, že Jane Sharp popsala, jak provést císařský řez. Sermon ani autoři *The Compleat Midwife's practice Enlarged* císařský řez vůbec nezmiňují a Chamberlain o jeho existenci píše jen zdráhavě. Ačkoliv Jane Sharp přímo nepíše o tom, že by ho porodní báby měly použít, zdá se, že pokládala za důležité, aby byly porodní báby seznámeny se všemi technikami, které používaly muži, ať je oficiálně používat směly nebo ne.

Předpokládala jsem, že mi příručky nabídnou rozdílné pohledy na porodnictví 17. století. Tohoto cíle se mi však nepodařilo dosáhnout. Příručky jsou z velké části založené na stejných předlohách a jen málo se jedna od druhé odlišují.

Nejviditelnějším rozdílem byl styl psaní příruček. Jane Sharp píše svou knihu přátelským způsobem. Odkazuje se na recipientky knihy jako na sestry a projevuje soucit s ženským utrpením během porodu: „*The accidents and hazards that women lye under when they bring their Children into the world are not few, hard labour attends most of them [...] to bring forth in sorrow...*“¹⁹⁷ Ostatní příručky poskytují spíše klinický pohled na ženu i její příkoří: „*Many and various are the perills and accidents women are subject unto in bringing a Child into the world; and therefore I shall plainly direct you in such means as may conduce to their assistance.*“¹⁹⁸ Ačkoliv Chamberlain uznává, že žena trpí, soustředí se spíše na rady samotné, než na ženu, které by měly pomáhat.

Během psaní této práce jsem ale narazila na spoustu zajímavých témat, například otázku ženské rozkoše jako podmínku pro prokreaci, na kterou se porodnické příručky odkazují. Ráda bych se v budoucnu zaměřila na to, zda se tato myšlenka odráží také v pramenech osobní povahy, jako denících a dopisech anebo se jednalo pouze o vědecký pohled. Nebo otázku strachu během těhotenství a porodu. Zajímalo by mě, jak nejen ženy, ale také muži prožívali obavy z rizik provázející těhotenství a porod. Také bych se ráda zaměřila na to, jaká byla role manželů během těhotenství jejich manželek a jak tuto zkušenost sami vnímali.

¹⁹⁷ „*Nehod a nebezpečí, kterým ženy čelí, když přivádějí na svět své děti, není málo, většina z nich prožívá těžký porod [...] aby rodily v bolestech...*“ SHARP, J.: *The Midwives book*, s. 129.

¹⁹⁸ „*Ženy jsou vystaveny mnohým a různým nebezpečím a nehodám, když přivádějí na svět dítě, a proto bych vás měl jasně nasměrovat k takovým prostředkům, které vám pomohou jí pomoci.*“ CHAMBERLAIN, P.: *Midwives Practice*, s. 100.

Seznam pramenů a literatury:

Prameny:

CHAMBERLAIN, Peter: *Midwives Practice: Or, a Guide for Women in that high Concern of Conception, Breeding, and Nursing Children*. London 1665. In:

<https://books.google.cz/books?id=Xj4T-QhOZKEC&hl=cs&pg=PP7#v=onepage&q&f=false>

SERMON, William: *The Ladies Companion, or the English Midwife*. London 1671.

In: <https://play.google.com/books/reader?id=HKtkAAAACAAJ&pg=GBS.PP18>

SHARP, Jane: *The Midwives book. Or the Whole Art of Midwifry Discovered*. London 1671.

HOBBY, Elaine (ed.): *Women Writers in English 1350-1850*, New York – Oxford 1999.

The Compleat Midwife's practice Enlarged. London 1697.

WILLOUGHBY, Percival: *Observations in Midwifery. As Also the Countrey Midwives Opusculum or Vade Mecum*. Warwick 1863.

Literatura:

ANSELMANT, Raymond A.: "A Heart Terrifying Sorrow": An Occasional Piece on Poetry of Miscarriage'. *Papers on Language and Literature*, 33/1, 1997, s. 13-46.

ASTBURY, Leah: *Being Well Looking Ill: Childbirth and the Return to Health in Seventeenth-century England*. In: *Social History of Medicine* Vol. 30, No.3, 2017, s. 500-519.

BROWN, Petrina: *Eve. Sex, Childbirth and Motherhood through the Ages*. Chichester 2004.

CRAWFORD, Patricia: *The Construction and experience of Maternity in seventeenth-century England*. In: Fildes, Valerie (Ed.). *Women as Mothers in Pre-Industrial England*. Oxon 2013.

EVANS, Jennifer; READ, Sara: "Before Midnight she had Miscarried": Women, Men and Miscarriage in Early Modern England'. *Journal of Family History* 40(1), 2015.

EVENDEN, Doreen: *The Midwives of Seventeenth-Century London*. New York 2000.

FORBES, Thomas: *The Regulation of English Midwives in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*. In: *Medical History* 8, no. 3, 1964, s. 235-244.

FOX, Sarah; BRAZIER, Margareth: *The regulation of midwives in England, c. 1500-1902*. In: *Medical Law International*. Vol. 20(4), 2020, s 308-338.

GLOVER, Victorie E. C.: *To Conceive with Child is the Earnest Desire if Not of All, Yet of Most Women: The Advancement of Prenatal Care and Childbirth in Early Modern England: 1500-1770*. Nепublikovaná disertační práce, VCU Richmond 2018.

HOBBY, Elaine (ed.): *Introduction*, In: *Women Writers in English 1350-1850*, New York – Oxford 1999. s. xi-xxxii.

HOBBY, Elaine (ed.): *Note on Humoral Theory*. (Dále jen *Note*). In: *Women Writers in English 1350-1850*. New York – Oxford 1999, s. xxxiii-xxxv.

INGRAM, Martin: *Church, Courts, Sex and Marriage in England, 1570-1640*. Cambridge 1987.

JOUANNA, Jacques: *The Legacy of the Hippocratic Treatise The Nature of Man: The Theory of the Four Humors*. In: VAN DER EIJK, Philip (ed.): *Greek Medicine from Hippocrates to Galen: Selected Papers*. (Dále jen *The Legacy*). Brill 2012. s. 335-360.

KLAPISCH-ZUBEROVÁ, Christine: *Ženy a rodina*. In: LE GOFF, Jacques (ed.): *Středověký člověk a jeho svět*. Vyšehrad 1999.

LAQUEUR, Thomas: *Making Sex. Body and Gender from Greeks to Freud*. Cambridge 2003.

LAQUEUR, Thomas: *Rozkoš mezi pohlavími. Sexuální diference od antiky po Freuda*. Praha 2017.

STONE, Lawrence: *The Crisis of Aristocracy 1558-1641*. Oxford 1965.

POLLOCK, Linda.: „*Embarking on the Rough Passage: The Experience of Pregnancy in Early-modern Society*.“ In: FILDES, Valerie (ed.): *Women as Mothers in Pre-Industrial England: Essays in Memory of Dorothy McLaren*. Oxon 2013, s. 39-67.

PORTER, Roy: *The Popularization of Medicine: 1650-1850*. New York 1992.

TAYLOR, Virginia E.: *The shifting dynamics of midwifery in urban seventeenth-century England*. Master Thesis, JMU Harrisonburg 2017.

THOMAS, Samuel S.: *Early modern Midwifery: Splitting the Profession, Connecting the History*. In: *Journal of Social History* 42, no. 1, 2009.

WILSON, Adrian: *A Memorial of Eleanor Willughby, a Seventeenth-century Midwife*. In: HUNTER, Lynette(ed.); HUTTON, Sarah(ed.): *Women, Science and Medicine 1500-1700: Mothers and Sisters of the Royal Society*. Stroud 1997, s. 138-177.

WILSON, Adrian: *The Making of Man-Midwifery. Childbirth in England 1660-1770*. London 1995.

Online zdroje:

ALLOTEY, Jenette: *English midwives' responses to the medicalisation of childbirth (1671-1795)*. Manchester 2011.

In: https://www.academia.edu/3523468/English_midwives_responses_to_the_medicalisation_of_childbirth_1671_1795

BENDALL, Sarah A.: *To Write a Distick Upon It: Busk and the Language of Courtship and Sexual Desire in Sixteenth and Seventeenth Century*. *Gender&History*, Vol. 26, Issue 2, 2014, s. 199-222.

In: https://www.academia.edu/6463478/To_Write_a_Distick_Upon_It_Busks_and_the_Language_of_Courtship_and_Sexual_Desire_in_Sixteenth_and_Seventeenth_Century_England?auto=citations&from=cover_page

DONAGHY, Paige: *Miscarriage, False Conceptions, and Other Lumps: Women's Pregnancy Loss in Seventeenth – and Eighteenth – Century England*. In: *Social History of Medicine*, Vol. 34, Issue 4, 2021, s. 1138-1160.

In: <https://academic-oup-com.eres.qnl.qa/shm/article/34/4/1138/6354884>

FRANK, Roslyn M.: *The Hidden Face of Midwifery Treatise from 17th Century England*. (Dálen *The Hidden Face*). University of Iowa 2016.

In: https://www.academia.edu/34217463/The_Hidden_Face_of_a_Midwifery_Treatise_from_17_th_Century_England

JARCHO, Saul: *Galen's Six Non-Naturals: A Bibliographic Note and Translation*. In: *Bulletin of the History of Medicine*, Vol. 44, No. 4, 1970, s. 372-377, zde s. 373.

In: https://www.jstor.org/stable/44450783#metadata_info_tab_contents

KING, Helen: *'As If None Understood the Art that Cannot Understand Greek': The Education of Midwives in Seventeenth-Century England*. In: *The History of Medical Education in Britain*, *Clio Medica Online*, Volume 30, 1995, s. 184-198.

In: <https://books.google.cz/books?id=IAT1DwAAQBAJ&pg=PA184&lpg=PA184&dq=%E2%80%9EAs+if+None+Understood+the+Art+that+Cannot+Understand+Greek%E2%80%9D&source=bl&ots=yIMGY5bMBf&sig=ACfU3U1s1A2J6vjTSBYOz83HDexDeNA8Q&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwii14fCl6b5AhWL7qQKHUB8BFIQ6AF6BAgVEAM#v=onepage&q=%E2%80%9EAs%20if%20None%20Understood%20the%20Art%20that%20Cannot%20Understand%20Greek%E2%80%9D&f=false>

MORPHIS, Catherine: *Swaddling England: How Jane Sharp's Midwives Book Shaped the Body of Early Modern Reproductive Tradition*. In: *Early Modern Studies Journal*, Vol. 6: *Women's Writing/Women's Work in Early Modernity*. Arlington 2014, s. 166-194.

In: <https://earlymodernstudiesjournal.org/wp-content/uploads/2014/10/6.-Morphis.pdf>

POLLOCK, Linda A.: *Childbearing and Female Bonding in Early Modern England*. In: *Social History*, Vol. 22, No. 3 1997, s. 286-306. In: <https://www.jstor.org/stable/4286442>

Wikipedia, otevřená encyklopedie

In: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jelen%C3%AD_jazyk_celolist%C3%BD

World Health Organization. In: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/infertility>

Seznam příloh:

Příloha 1

Příloha č. 1, Anatomie muže

The Compleat Midwife's practice Enlarged. London 1697, mezi stranami 28 a 29.

Příloha 2

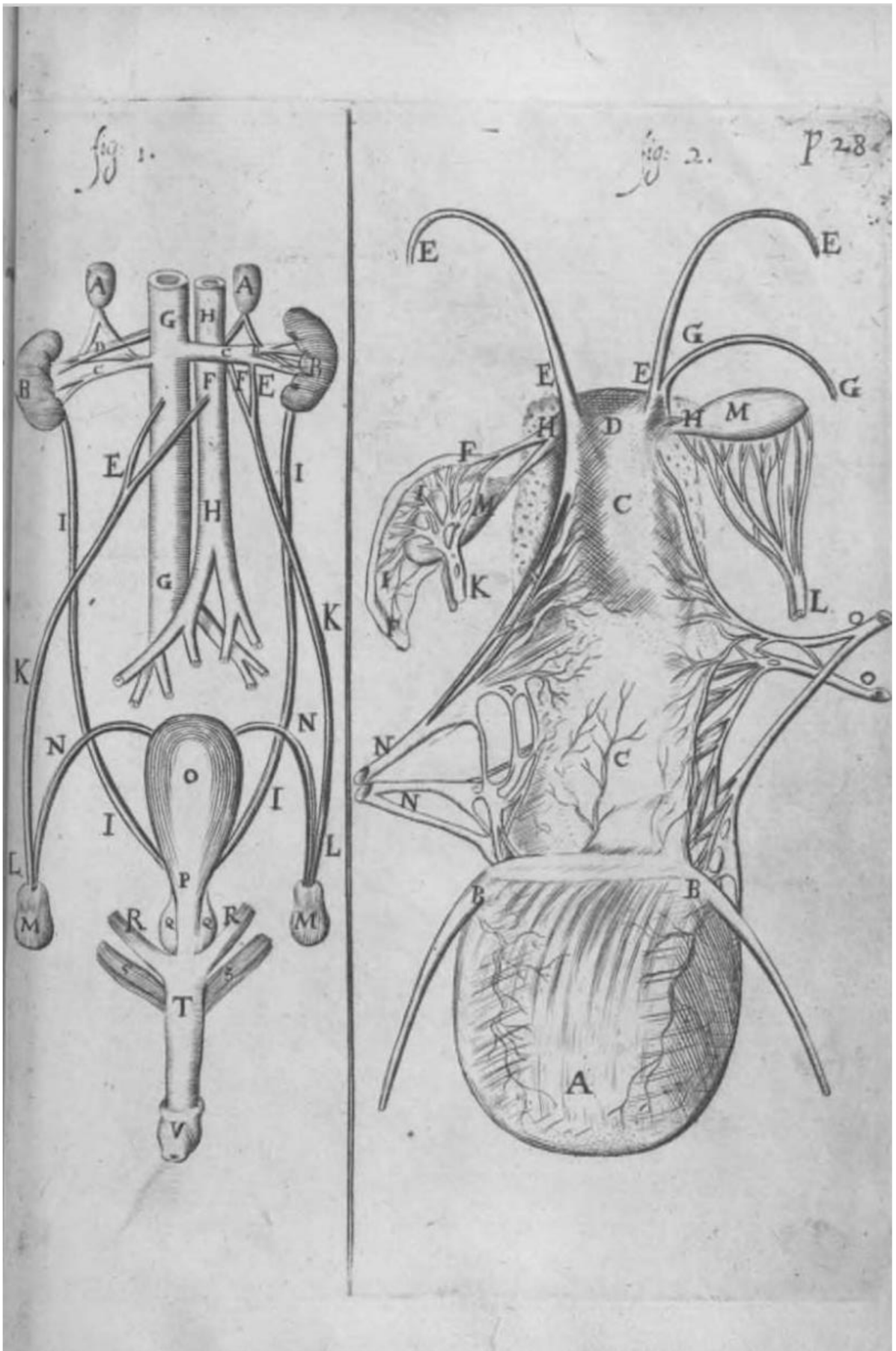
Příloha č. 2, Anatomie ženy

The Compleat Midwife's practice Enlarged. London 1697, mezi stranami 28 a 29.

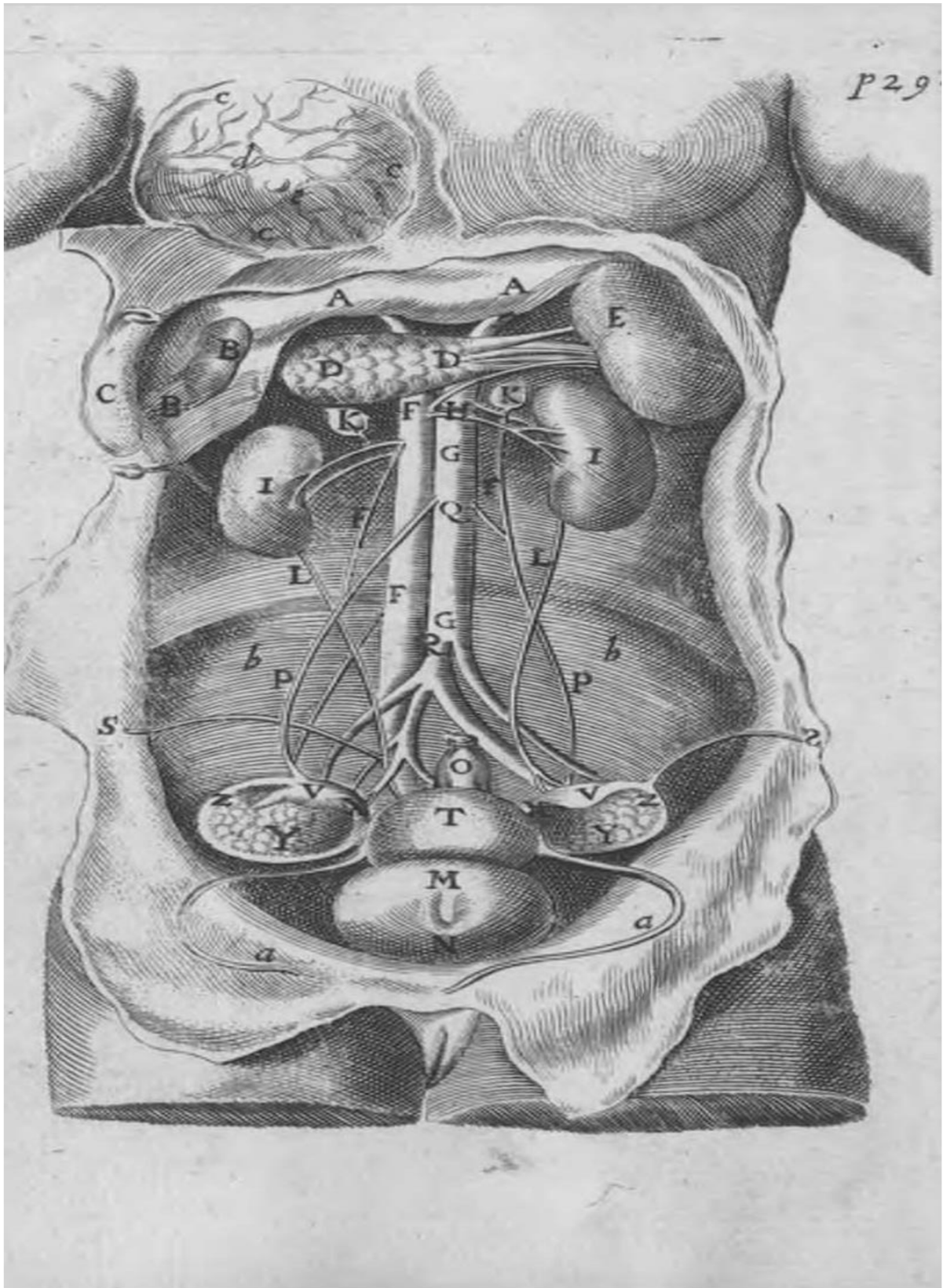
Příloha 3

Příloha č. 3, Polohy dítěte v děloze

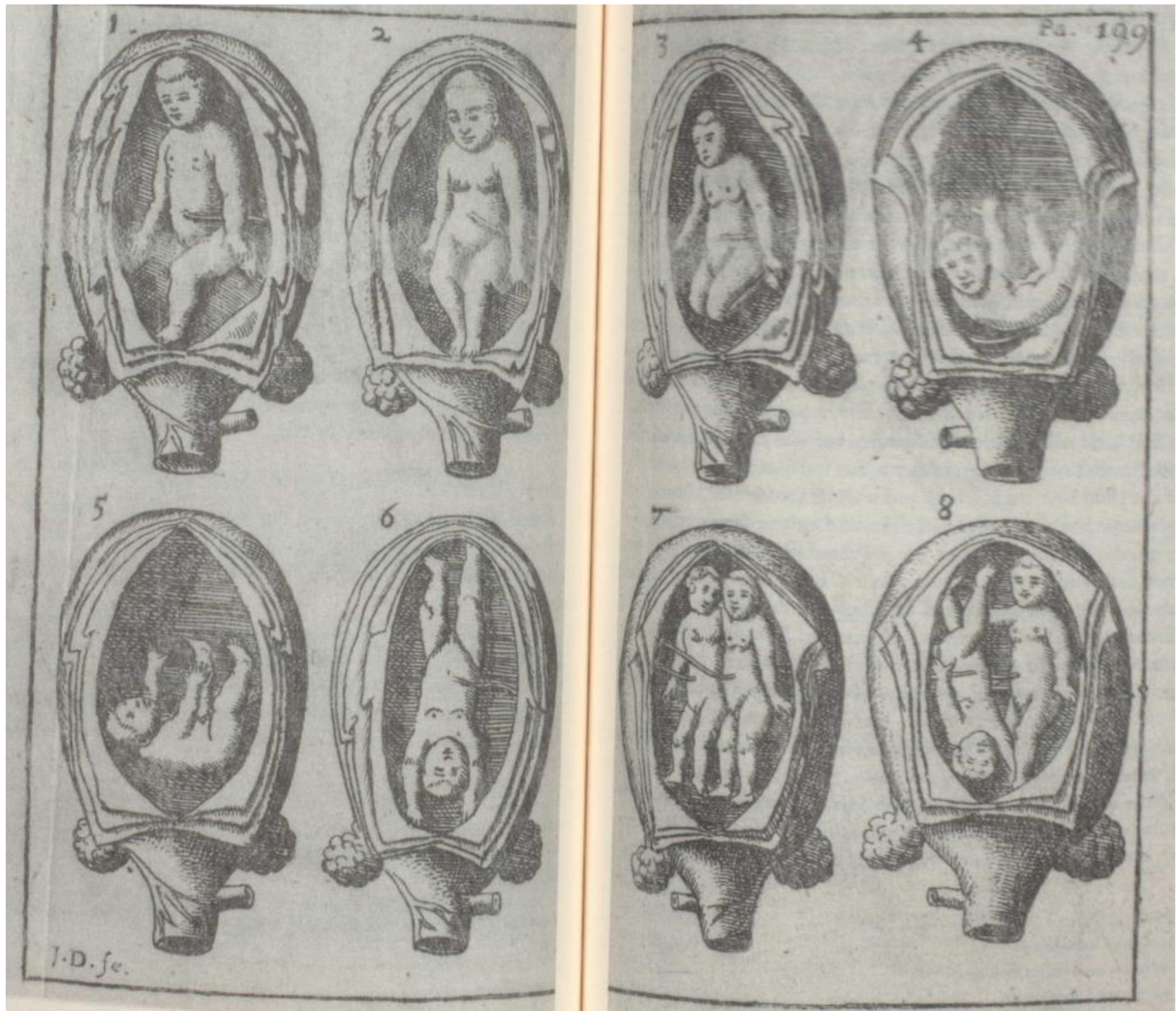
SHARP, Jane: *The Midwives book. Or the Whole Art of Midwifry Discovered*. London 1671.
HOBBY, Elaine (ed.): *Women Writers in English 1350-1850*, New York – Oxford 1999, s. 154, 155.



Příloha 1



Příloha 2



Příloha 3